



**ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „АНГЛИЙСКА
ФИЛОЛОГИЯ“**

СИМОНА АНАСТАСОВА МАТЕВА

**НАРЕЧИЯ И ФУНКЦИОНАЛНИ СИНТАКТИЧНИ
КАТЕГОРИИ: СЪПОСТАВИТЕЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ
НА АНГЛИЙСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и
научна степен *доктор*
в област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология,
докторска програма Германски езици: английски език.

Научен ръководител:
проф. д-р Илияна Кръпова

Пловдив
2026

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на разширено заседание на катедра „Английска филология“ при Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ на 07.07.2026 г.

Дисертационният труд съдържа общо 224 страници, от които 212 страници са основен научен текст, и 12 страници са библиография, която включва 183 заглавия.

Научно жури:

Проф.д-р Светла Коева
Доц. д-р Цветана Димитрова
Доц. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Яна Чанкова
Доц. д-р Снежа Цонева

Защитата на дисертационния труд ще се състои на г.
от ч. в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“,
Ректорат, ул. „Цар Асен“ № 24.

Материалите по защитата са на разположение на
интересуващите се в Университетската библиотека, Ректорат, ул.
„Цар Асен“ № 24.

СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд включва списък на използваните съкращения, седем глави, сред които увод и заключение, както и раздел с използваната литература. Първа глава, „Увод“, очертава предмета на изследването, представя накратко двата основни подхода към наречията в теоретичната лингвистика и разглежда организацията на дисертационния труд.

Втора глава, „Изследване на наречията: изследователски цели, методология и основни теоретични понятия“, изгражда концептуалната и методологичната рамка на изследването. В нея се разглеждат наречията в контекста на традиционните класификации на частите на речта и се формулират основните цели и изследователски въпроси на дисертацията.

Следващата глава, „За еволюцията в концепциите за наречията“, проследява промените в лингвистичните възгледи за наречията – от ранните филологически традиции до най-съвременните синтактични теоретични модели.

Четвърта глава, „Уточняване на теоретичната рамка“, е посветена на двата водещи подхода към анализа на наречията в генеративната граматика – картографския подход (the Cartographic Approach) и семантично-ориентирания подход (the Scope-based approach). В главата се сравнява начина, по който двете теории интерпретират структурата и значението на изречението. Наред с представянето на предимствата и ограниченията на всеки от подходите, се аргументира становището, че картографският подход предлага по-всеобхватна и по-прецизна теоретична рамка, която позволява изчерпателно проучване на синтаксиса на наречията в българския и английския език.

Пета глава, „Йерархия на наречията на Г. Чинкуе: съпоставителен анализ на позициите на наречията и структурата на изречението в английския и българския език“, е посветена на емпиричното приложение на картографския подход, и по-специално на приложимостта на предложената от Г. Чинкуе йерархия на наречията към данни от български и английски език.

Следващата глава, наречена „Полисемия на наречията и функционална структура на изречението“, е посветена на

двусмислията, свързани със семантичния обхват, и на интерпретационните различия. Целта на главата е да покаже, че смисловите вариации често се дължат на различна структурна реализация на наречията в рамките на функционалната йерархия.

Дисертационният труд завършва със седма глава, „Към развитието на синтаксиса на наречията: заключения и бъдещи насоки за изследване“, чиято цел е да формулира основните изводи относно приложимостта на предложената от Г. Чинкуе йерархия на наречията към данните от българския и английския език.

Разделът „Използвана литература“ включва 183 библиографски източника, обхващащи както основополагащи и съвременни трудове в областта на генеративния синтаксис, така и интердисциплинарни изследвания свързани с темата на дисертацията.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Настоящият дисертационен труд е посветен на синтаксиса на наречията и тяхната роля във вътрешната структура на изречението. Особено внимание се отделя на изреченската структура в българския и английския език. Основните въпроси, с които се занимава изследването, са следните: *До каква степен дистрибуцията на наречията може да бъде обяснена чрез йерархичната синтактична структура? Как конкуриращите се теоретични модели обясняват подреждането и интерпретацията на наречията? Каква е ролята на движението на глагола за формирането на повърхнинните различия между езиците? Може ли полисемията на наречията систематично да бъде свързана със структурните позиции в изречението?* Наред с други въпроси, основните изследователски проблеми са свързани с изясняването на взаимодействието между синтаксиса и семантиката при анализа на поведението на наречията.

Изборът на темата е мотивиран от все по-широкото признание в съвременната лингвистика, че наречията предоставят ключови емпирични доказателства за организацията на функционалната структура на изречението и не представляват просто периферна или остатъчна категория. Докато по-ранните граматически традиции често разглеждат наречията като слабо дефиниран клас, изразяващ начин на действие, време или отношението на говорещия, по-новите генеративни подходи показват, че тяхната дистрибуция е подчинена

на строги структурни ограничения и носи съществена информация за синтактичната организация на изречението. В този контекст наречията заемат централно място в развитието на редица утвърдени теоретични направления, сред които особено значение имат картографският подход, свързан с трудовете на Гулиелмо Чинкуе (1999), и семантично-ориентираният подход, разработван от изследователи като Томас Ернст (2004).

Синтаксисът на наречията е сред основните теми в редица изследвания в рамките на генеративната граматика, които разглеждат въпроси, свързани с линейния им ред, интерпретацията на техния семантичен обхват и природата на адюнкцията. Това, което отличава настоящата дисертация от предходните изследвания, е систематичното съпоставяне между българския и английския език, комбинирано с критично преосмисляне на двата основни теоретични подхода. Предвид българския академичен контекст, в който е ситуирано настоящото изследване, следва да се отбележи, че проучванията върху синтаксиса на наречията в българския език остават сравнително ограничени и често фрагментарни. Съществуващите изследвания обикновено се фокусират върху описателни аспекти или отделни теоретични проблеми, като често липсва съпоставителна перспектива. Настоящата тема е избрана именно поради недостига на подобни изследвания. Дисертационният труд цели да допринесе за запълването на тази изследователска празнина чрез детайлен междуезиков анализ, който поставя данните от българския език в по-широк теоретичен контекст.

Използваната методология в настоящото изследване комбинира теоретични и емпирични наблюдения. Анализират се корпусни примери от двата езика посредством утвърдени диагностични тестове, с фокус върху реда на наречията и глаголното движение. Специално внимание се отделя на взаимодействието между лексикалните глаголи, спомагателните глаголи и причастните форми, както и на разпределението на високите и ниските наречия в рамките на структурата на изречението. Анализът се опира също така на Х-бар теорията (X'-theory), на модела Принципи и параметри (Principles and Parameters) и на по-нови разработки в областта на картографския синтаксис.

Дисертационният труд разглежда значителен брой теоретични изследвания, включително трудовете на Хенгевелд (1997), Алексиаду (1997), Хъдълстън и Пълъм (2002), Щарке (2004), Леджуей и

Ломбарди (2005) и други. Паралелно с това се обсъждат концептуални въпроси, като природата на функционалните категории, рамките на синтактичната вариация и семантико-синтактичният интерфейс. Изследването проверява върху данни от българския и английския език хипотезата, че структурната позиция има решаващо значение за интерпретацията на наречията (Кръпова 2021).

Анализът първоначално очертава теоретичните основи на изследването и изяснява ключовите понятия, използвани в дисертационния труд. Историческият преглед на изследванията върху наречията представен в трета глава, „За еволюцията в концепциите за наречията“, свързва съвременните подходи с по-ранни лингвистични традиции, като проследява развитието на идеите от класическата философия до съвременния генеративен синтаксис. След това изложението се насочва към разграничение между наречия на ниво предикат, на ниво изречение и на ниво субект, както и към класификация на наречията в рамките на генеративния синтаксис.

Четвърта глава, „Уточняване на теоретичната рамка“, предлага детайлен сравнителен анализ между картографския подход и семантично-ориентирания подход, като подчертава техните предимства и ограничения. Семантично-ориентираният подход поставя акцент върху семантичното лицензиране на наречията, семантичния им обхват и формалната система *Fact–Event Object calculus*, свързвайки емпиричния анализ на възможните им изреченски позиции директно със значението на наречията. Неговото предимство се състои в относително икономичните изходни допускания, но в същото време в главата се правят редица уточнения и като цяло се защитава хипотезата, че тъкмо тази гъвкавост отслабва обяснителната сила на подхода. Като разглежда наречията като свободно адюнктирани модификатори моделът често не успява да обясни систематичните асиметрии в словореда и междуетиковите различия в синтактичното разпределение, включително в езици с относително свободен словоред като българския. Както отбелязва Чинкуе, теорията на семантичния обхват „не успява [...] да отчете някои съществени свойства на синтаксиса на наречията“ (2004: 684).

Съществена част от дисертационния труд е посветена на изследването на позициите на наречията и структурата на изречението, с акцент върху ролята на глаголното движение. Съпоставителният анализ показва, че както българският, така и английският език предоставят доказателства, че наречията имат фиксирани позиции в

рамките на йерархична структура, като същевременно проявяват вариации на повърхнинно равнище, произтичащи от езиковоспецифични операции, свързани с позицията, до която може да се придвижи глаголът в двата езика. Изследването разглежда също така полисемията на наречията, като показва, че различните интерпретации на едно и също наречие могат да бъдат свързани с различни структурни позиции.

В общ план дисертационният труд аргументира тезата, че синтаксисът на наречията не може да бъде обяснен единствено чрез семантичния обхват или свободната адюнкция. Данните свидетелстват за тясна връзка между синтактичната структура и интерпретацията на наречията, като картографският подход предоставя по-детайлна и емпирично обоснована теоретична рамка за анализ на разглежданите явления.

Последната глава обобщава основните резултати от изследването и очертава възможни насоки за бъдещи изследвания. Освен това се разглежда как получените резултати допринасят за по-доброто разбиране на структурата на изречението и междиезиковата вариация като цяло. В този смисъл дисертационният труд цели не само да надгради изследванията върху наречията, но и да адресира по-общи въпроси, свързани със значимостта на наречията за изясняване на редица проблеми на синтактичната теория

ГЛАВА I ВЪВЕДЕНИЕ

Тази глава на дисертационния труд представя централния изследователски проблем и очертава теоретичните идеи, които направляват изследването на синтаксиса на наречията като важна област за разбирането на структурата на изречението. Защиата се идеята, че наречията, традиционно разглеждани като периферна категория, в действителност предоставят емпирични доказателства за съществуването на богато артикулирана функционална йерархия. Поради това взаимодействието между синтаксиса и семантиката е от съществено значение за разбирането на функционалната организация на изречението. Изследването развива тази идея чрез съпоставителен анализ на българския и английския език.

Централният въпрос, разглеждан в тази глава, е свързан с дългогодишния дебат относно граматическия статус на наречията. По-

новите развития в рамките на генеративния синтаксис показват, че разпределението на наречията далеч не е произволно. Те проявяват систематични ограничения в подреждането си и интерпретационни ефекти, които отразяват дълбоко структурни конфигурации.

Главата представя двете основни теоретични рамки, върху които се основава дисертационният труд: картографския (функционален) подход и семантично-ориентирания подход. Картографският подход постулира съществуването на универсална и фиксирана йерархия от функционални проекции. За разлика от лексикалните проекции, функционалните проекции са свързани с граматични категории като време, аспект, модалност и отрицание. Картографският подход приема, че тези позиции са подредени в определена йерархия и че всяко наречие е асоциирано с определена функционална проекция и заема нейната спецификаторна позиция, поради което разположението му в изречението не е свободно, а отразява неговата граматична функция и семантичен обхват. Така например наречията, които изразяват отношение на говорещия, обикновено заемат по-високи позиции в изречението, докато аспектиалните наречия като *already* и *still* се появяват по-близо до глагола. Следователно мястото на наречието не е произволно:

- 1) Mood_{speech act} > Mood_{evaluative} > Mood_{evidential} > Mod_{epistemic} > T(Past) > T(Future) > Mood_{irrealis} > Asp_{habitual} > T(Anterior) > Asp_{perfect} > Asp_{retrospective} > Asp_{durative} > Asp_{progressive} > Asp_{prospective} / Mod_{root} > Voice > Asp_{celerative} > Asp_{completive} > Asp_{(semel)repetitive} > Asp_{iterative}

От друга страна, семантично ориентираният подход обяснява разположението на наречията чрез техния семантичен обхват, т.е. чрез това върху коя част от изречението се разпростира тяхното значение и кои елементи модифицират. Според този подход наречията са свободно адюнктирани модификатори, които могат да се прикрепят към различни позиции в изречението. Изборът на конкретна позиция не се определя от предварително установена синтактична йерархия, а от семантичната интерпретация на изречението и от отношенията на обхват между наречието и останалите елементи. Макар и двата подхода да целят обяснението на едни и същи езикови явления, те се различават съществено в начина, по който концептуализират връзката

между синтаксиса и семантиката. Докато картографският модел приема съществуването на богато артикулирана, универсална йерархия от функционални проекции, семантично-ориентираният подход обосновава словореда на наречията чрез интерпретативни принципи и допуска по-голяма структурна гъвкавост. Изследването цели да демонстрира предимствата на картографския подход. Основен аргумент в тази глава е, че гъвкавостта, приписвана на модела, основан на семантичния обхват, макар и привлекателна от дискриптивна гледна точка, често ограничава неговата обяснителна адекватност. Главата представя теоретичния фон на изследването и неговите по-широки теоретични импликации.

В заключителната част на главата се представя общата организация на дисертационния труд. Кратко се описва структурата на следващите глави, които преминават от теория и исторически преглед към детайлен емпиричен анализ на разположението на наречията, глаголното движение и полисемията в българския и английския език. Развитието на изследването показва постепенно прецизиране на основната теза, а именно че синтаксисът на наречията предоставя силни доказателства в полза на картографския подход.

ГЛАВА II ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАРЕЧИЯТА: ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ЦЕЛИ, МЕТОДОЛОГИЯ И ОСНОВНИ ТЕОРЕТИЧНИ ПОНЯТИЯ

Тази част от дисертационния труд очертава концептуалната и методологичната рамка на изследването. Главата започва с позициониране на наречията в рамките на традиционните класификации на частите на речта и обяснява защо тези подходи са ограничени. Главата се опира на теоретичните разработки на Чомски (1957, 1986), Джакендоф (1972) и Хенгелд (1997) и допълнително има за цел да прецизира разграничението между наречия и адвербиални конструкции, което е съществено за целите на изследването. Разглеждат се също централните изследователски въпроси, основните цели на труда и сравнителната методология.

В дескриптивната граматика наречията обикновено се определят като модификатори на елементи, чиято опора не е съществително име. Това означава, че те могат да модифицират глаголи, прилагателни,

други наречия или дори цели изречения (Schachter & Shopen, 2007: 20). Те често се групират в семантични подгрупи като наречия за начин (*внимателно*), за време (*вече*), за степен (*напълно*) и наречия ориентирани към говорещия (*очевидно*). Въпреки това, тази класификация е хетерогенна, тъй като функционира като „всеобхващаща“ категория за елементи, които не се вписват ясно в други лексикални класове. Както отбелязва Хайдер, „това, което е безспорно относно наречията, е че техният граматически статус е спорен“ (2000: 95).

Макар традиционните описания да признават гъвкавостта в позицията и семантичното разнообразие на наречията, те предлагат ограничен поглед върху техните структурни свойства и не дават единно обяснение на тяхното поведение в различните езици. Например Джакендоф (1972) разграничава наречията от прилагателните въз основа на способността им да се комбинират с комплементи. Така, прилагателните се описват като [+Comp], а наречията се определят като [-Comp]. Това обобщение обаче очевидно не е валидно за всички наречия, тъй като съществуват изключения като *отделно от* и *независимо от* (*separately from* и *independently of* на английски), които изискват предложна фраза като комплемент. Паралелните изследвания върху езици, различни от английския, също играят важна роля за формирането на съвременните подходи към синтаксиса на наречията. Изследванията на Габриела Пана-Динделеган върху румънския синтаксис (1974, 1976) и на Артемис Алексиаду върху съвременния гръцки синтаксис (1994) са само част от работите, които се противопоставят на класифицирането на наречията само на семантична основа, без да се предлага принципно обяснение на тяхното структурно поведение. Съпоставителните изследвания показват, че наречията проявяват значителна вариативност както по отношение на позицията, така и по отношение на интерпретацията. Още Чомски в *Aspects of the theory of syntax* отбелязва това ограничение на традиционните методи на езиково описание, предлагайки йерархия от нива на адекватност при оценката на граматиките, включваща наблюдателна адекватност, описателна адекватност и обяснителна адекватност. С други думи, всяка теоретична рамка трябва да предоставя изчерпателна и прецизна класификация на емпиричните данни, да формулира правила,

способни да обяснят всички засвидетелствани конфигурации, да предлага принципни основания за избор между конкуриращи се анализи, да идентифицира структури, пораждащи наблюдаваните езикови явления, и да демонстрира предиктивна адекватност (Chomsky 1965).

Главата се опира на дефиницията на наречията, предложена от Хенгевелд, който ги определя като „лексикална дума, която може да бъде използвана като модификатор на неименна опора“ (Hengeveld 1997: 121). Ключов аспект на дадената дефиниция, който изисква допълнително изясняване, е употребата на термина „модификатор“. В рамките на теорията на частите на речта модификаторите могат да бъдат задължителни (като детерминатори в именните фрази) или незадължителни (адюнкти). Адюнктите винаги са незадължителни модификатори и могат свободно да се добавят или премахват. В традиционната граматика определянето на наречието като модификатор предполага, че то е незадължителен елемент във фразата, за разлика от опората на фразата. С други думи, в традиционното синтактично разбиране за ролята на наречията, те предоставят допълнителен контекст, нюанс или детайл към действието или състоянието, изразено от опората, без да бъдат съществени за основната граматична структура на изречението. Дисертацията подлага на преоценка това традиционно схващане поради причини, основно разгледани в глава 4. Дисертацията разглежда наречията като спецификатори на различни функционални проекции. Всяко наречие е свързано с определена функционална проекция в синтактичната структура. Предложеният от Хенгевалд термин „лексикална дума“ пък позволява да се ограничи обекта на изследване, тъй като се прави ясно разграничение между два типа модификатори. Според обяснението, което самият автор дава, само пример (2а) съдържа наречие:

- 2) а) Тя действаше *прибързано*.
- б) Тя действаше *без да се замисли*.

За разлика от пример (2а), в който модификацията се изразява с наречието *прибързано*, пример (2б) съдържа синтактично сложен модификатор, реализиран чрез подчинителна структура, въведена със сложния съюз *без да*. Настоящото изследване не се фокусира върху

този тип модификатори. Както беше отбелязано по-рано, традиционната граматика не предоставя обяснение за това къде се генерират наречията в съответната фраза или в изречението, какви синтактични позиции могат да заемат, нито как тяхната структура е свързана със семантиката им. Гъвкавостта в разположението на наречията в рамките на отделните езици, както и наличието на по-сложни адвербиални изрази реализирани чрез предложни фрази (PPs) (*без колебание, със страх, в бързината*) и комплементизаторни фрази (CPs¹), както в (26), допълнително усложнява тяхната класификация. Тези проблеми са решени в генеративната теория.

Въз основа на дефиницията на Хенгевелд изследването разглежда наречията като елементи, които заемат специфични позиции в йерархично организирана функционална структура и ги интерпретира като спецификатори на съответните функционални проекции, а не като свободни адюнкти. В този модел привидната вариация в словореда се извежда от възможността глаголят да заема различни позиции в изречението (функция от синтактичното му придвижване през различните функционални проекции, изграждащи структурата на изречението). В рамките на този теоретичен модел настоящото изследване анализира позиционирането на наречията в българския и английския език, като поставя акцент върху ролята на глаголното движение и върху разграничението между задължителни и незадължителни позиции на адвербиалните модификатори. Наред с това изследването цели да изведе моделите на дистрибуция на наречията от ограничен набор общи принципи, в съответствие с изискването една теория на Универсалната граматика (*Universal Grammar*) да ограничава възможно най-строго множеството от допустимите граматични системи (Chomsky 1965, 1981). Понятието за рестриктивност (*restrictiveness*) се основава на разбирането, че граматичната теория трябва да разполага с възможно най-ограничен набор от правила, принципи и параметри, достатъчни за обяснението на синтактичните явления, засвидетелствани в човешките езици. Същевременно тя трябва да запази способността си да описва адекватно структурното многообразие на отделните езици. Това

¹ Функционална проекция, която служи за кодиране на изреченския тип, дискурсните свойства и синтактичните отношения на подчинените изречения.

предполага свеждане до минимум на броя на параметрите и на теоретично допустимите възможности, така че да се постигне по-икономичен, по-систематичен и с по-голяма предсказателна сила модел на синтактичната организация.

Главата представя също основните цели на дисертацията, по-конкретно: (а) да предложи граматически принципи, които предсказват правилата, регулиращи движението на глаголите спрямо наречията, и (б) да направи теорията за отношенията между спецификатор и опора при наречията възможно най-рестриктивна и същевременно максимално обща. Основните изследователски въпроси, разглеждани в тази първа глава, са:

I. До каква степен може да се приеме, че наречията заемат фиксирани позиции в структурата на изречението, както е предположено от Чинкуе (1999), в английския и българския език?

II. Доколко функционалните проекции на Чинкуе са емпирично обосновани от гледна точка на разположението и интерпретацията на наречията?

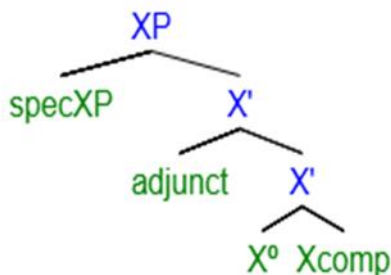
III. Как се обяснява движението на глагола спрямо позициите на наречията в структурата на изречението?

IV. Може ли йерархията на Чинкуе да бъде запазена при наличие на неканонично разположение на наречията?

V. Доколко полисемията на наречията е съвместима с хипотезата за еднозначно съответствие между адвербиален тип и функционална проекция?

Приложената методология е аналитична и съпоставителна, подкрепена от корпусни данни от три утвърдени корпуса: *British National Corpus* (BNC), *Corpus of Contemporary American English* (COCA) и *Българския национален корпус* (BgNC). Примерите са селектирани чрез търсене на целеви адвербиални категории и последваща ръчна проверка за синтактична релевантност. Целта на изследването е да се даде систематично описание на йерархичното разположение и структурното поведение на наречията в рамките на изречението, както и да се изследва как това се реализира в английския и българския език. В тази връзка в настоящото изследване се използва дедуктивен метод на анализ, доколкото то започва от теоретична

предпоставка и проверява нейната предсказваща сила спрямо данни, извлечени от естествена езикова употреба. По-конкретно се използва картографският подход, според който изречението има богата и универсална йерархична структура от функционални проекции, отразяващи различни граматични значения. В тази структура елементите на изречението заемат строго определени позиции, които определят тяхната синтактична и семантична интерпретация. В рамките на този подход, всяко наречие се разглежда като заемащо позицията на спецификатор на функционална проекция, а не като адюнкт. Именно поради това главата разглежда и някои терминологични различия, като употребата на понятието адюнкт в традиционната граматика и в генеративния синтаксис. В традиционната граматика адюнктите представляват един от типовете адвербиални елементи наред със субюнктите, дизюнктите и конюнктите (Quirk et al. 1985). Те се интегрират в изреченската структура в различна степен и обикновено предоставят информация за време, място, начин или причина, която не е задължителна. В генеративния синтаксис обаче адюнктите се дефинират структурно като незадължителни модификатори, които не се селектират от лексикална опора, а се въвеждат чрез операцията адюнкция. В рамките на X-bar теорията адюнктите се присъединяват към междинни проекции (X'), като формират рекурсивни структури, без да нарушават проекционната линия на опората. В настоящата дисертация терминът *адюнкт* се използва само в този генеративен смисъл. За разлика от тях, комплементите и спецификаторите се определят от своите селекционни и конфигурационни отношения към опората. X-bar теорията, която представлява основен компонент на настоящото изследване, приема унифицирана йерархична структура на фразата от типа [Spec [X' [X Complement]]], илюстрирана на **Фиг. 1** по-долу:



Фигура 1. Стандартна конфигурация на фразовата структура в рамките на X-bar теорията

Глава II очертава концептуалната и методологическата рамка на дисертационния труд. Основният извод е, че наречията представляват сложна категория и че тяхната класификация, разпределение и интерпретация поставят редица теоретични и емпирични предизвикателства.

ГЛАВА III ЗА ЕВОЛЮЦИЯТА В КОНЦЕПЦИИТЕ ЗА НАРЕЧИЯТА

Главата *За еволюцията в концепциите за наречията* разглежда как се е променило разбирането за наречията в лингвистичната теория. Тя проследява пътя от техния маргинален статут в традиционната граматика до централната им роля в съвременните синтактични модели. Главата разглежда съществуващи теории относно начина, по който наречията допринасят за значението на изречението, неговата синтактична структура и дискурсната свързаност. Освен това се оценяват предимствата и ограниченията на тези подходи с цел да бъде избрана най-подходящата теоретична рамка за анализа на данните в настоящото изследване. В главата се разглежда и дългогодишният дебат относно интегрирането на наречията в структурата на изречението. Тъй като еволюцията в концепциите за наречията включва исторически, съвременни и съпоставителни измерения, тук се анализира широк кръг от теоретични перспективи, разработвани през годините.

Главата започва с кратко въведение в генеративния синтаксис, неговото възникване и основната му цел, а именно създаването на граматична система, приложима към всички човешки езици. Това е от особено значение, тъй като настоящият дисертационен труд представлява съпоставително изследване на българския и английския език, чиято основна цел е да установи сходствата и различията между тях. Раздел 3.2 *Исторически преглед: от Аристотел до генеративния синтаксис в няколко реда* представя накратко изследването на човешката езикова способност, довело до формирането на лингвистиката като самостоятелна научна дисциплина, обхващаща фонетиката, синтаксиса, морфологията и други области. В този раздел се прави интересен паралел между възгледите на Аристотел и Платон, от една страна, и тези на Чомски, от друга, което естествено отвежда към следващия раздел, озаглавен *Съвременни синтактични подходи към наречията*. Съвременните подходи разглеждат наречията не просто като периферни модификатори, а като елементи, които често разкриват съществена информация за архитектурата на граматиката, взаимодействието между синтаксиса и семантиката и типологичната вариативност между езиците. Прави се важно разграничение между наречия на ниво предикат, на ниво изречение и на ниво субект, последвано от обсъждане на рамката *Принципи и параметри*. Главата съчетава описателни, неотрадиционни и функционално-типологични подходи. В нея се разглеждат възгледите на редица автори, сред които Хъдълстън и Пълъм, които разграничават начална, крайна и средна позиция на адвербиалните изрази (2002: 575), Химелман и Шулц-Бернт, които въвеждат термина *predicate-level adverb* (наречие на ниво предикат) и го противопоставят на *sentence-level adverb* (наречие на ниво изречение) (2005: 5), както и Гивън, който е сред първите лингвисти, насочили вниманието към субектно-ориентираните наречия (*subject-oriented adverbs*) (2001). След Гивън разграничението между наречия на ниво субект и наречия на ниво изречение е доразвито от различни изследователи, сред които Роналд Лангакър (2008), който разглежда понятията „закотвяне“ (*grounding*) „гледна точка“ (*viewpoint*) – две ключови концепции в изследването на взаимодействието между синтаксиса, семантиката и дискурса, особено по отношение на адвербиалните елементи.

Според Хъдълстън и Пълъм наречията, ориентирани към глаголната фраза (VP-oriented adverbs), като *naturally* в примерите (3а) и (3б) по-долу, могат да бъдат подразделени на субектно-ориентирани наречия (*subject-level adverbs*) (3а) и наречия на ниво предикат (*predicate-level adverbs*) (3б) (2002: 575):

- 3) а) Тя *естествено* се засмя на шегата.
She *naturally* laughed at the joke.

- б) Тя се засмя на шегата *естествено*.
She laughed at the joke *naturally*.

Разграничението между субектно-ориентирани и предикатно-ориентирани наречия се основава на това кои елементи на изречението се модифицират и какъв тип информация се предоставя. Субектно-ориентирани наречия модифицират подлога на изречението, като дават информация за неговия начин на участие в действието, отношение или ангажираност. Наречията на ниво предикат модифицират глаголната фраза (VP), като предоставят информация за начина, времето, мястото, честотата, степента или аспекта на действието или състоянието, изразено от глагола. Те се отнасят до самото действие или състояние, а не до начина, по който подлогът го извършва или го възприема. От друга страна, наречията на ниво изречение модифицират цели изречения, като по този начин влияят върху логическата и смислова свързаност между изреченията в дискурса и позицията на говорещия:

- 4) Естествено, тя се засмя на шегата.
Naturally, she laughed at the joke.

Следователно, от пример (4) следва, че е естествено смехът на момичето да се случи (Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 5). От друга страна, наречия като *обаче* и *следователно* имат различна функция. Те не модифицират вътрешната структура на изречението, а функционират по-скоро като дискурсни маркери или като свързващи наречия с резултативно-заключително значение. Поради тази причина

те не се включват в йерархията на Чинкуе. Тези наречия изразяват отношения като контраст, добавяне на сходна идея или причинно-следствена връзка на равнище текст, а не в рамките на изреченската структура:

5) Следователно, тя се засмя на шегата.

Therefore, she laughed at the joke.

Такива дискурсни маркери често се появяват в началото на изречението, като могат да се срещнат и вътре в него, задължително отделени със запетай и с прозодическа характеристика на парентетични изрази

След това главата насочва вниманието към някои постановки на лингвистичната типология, като разглежда междуезиковите вариации в разположението на адвербиалните елементи и тяхното значение за търсенето на синтактични универсалии. Съчетанието между разнообразие и универсалност, характерно за наречията, ги превръща в особено интересен обект на типологични изследвания. Рамат и Рика (1994) например се стремят да очертаят границите на категорията на наречията по отношение на други граматични категории като съществителни имена, прилагателни имена, глаголи и конверби, възприемайки перспектива, основана на прототипичната категоризация. Според този подход членовете на една категория се различават по степента си на централност, като някои са по-прототипични от други. Предложението на Рамат и Рика (1994) е в съзвучие с радиалния модел, разработен от Лейкъф (1987), който също е разгледан накратко в тази глава. Към това направление на изследване допринасят и автори като Хенгевелд (1992), Бийбър (1999) и Крофт (2000), чиито трудове също са използвани и обсъдени в настоящия контекст.

След разглеждането на някои от най-значимите типологични изследвания, свързани с наречията, вниманието се насочва към един от най-съществените дебати в областта, а именно дали наречията представляват просто опционални елементи, които не оказват влияние върху основната синтактична структура и са свободно адюнктирани, или заемат специфични, фиксирани позиции във функционалната

структура на изречението. Преди да бъде представена класификацията на наречията и да бъдат разгледани трите основни термина, използвани за тяхното синтактично описание – допълнение, спецификатор и адюнкт – трудът предлага кратко въведение в основната идея на Универсалната граматика и принципите и параметрите, които я изграждат. Както отбелязва Ричард Кейн:

Изследването на различията между езиците очевидно трябва да върви успоредно с изследването на техните общи черти, т.е. с изучаването на принципите на Универсалната граматика (UG), които взаимодействат с езиково-специфични параметри, за да породят наблюдаваната вариативност (2000:3).

Идеята за Универсална граматика се появява през 50-те години на XX век въз основа на наблюденията върху бързината и привидната лекота, с които децата усвояват езика. Тези наблюдения бързо водят до общата хипотеза, че хората се раждат с вродена „способност за формиране на език“ (Chomsky 1965: 30; Кръпова 2012: 21 - 70), управлявана от принципи и параметри. Примери за такива принципи са Принцип на проекцията, Принцип на локалността на синтактичните зависимости при движение, Релативизирана минималност и др. (Chomsky 1973, 1977; Rizzi 1990). Освен универсалните принципи, теорията включва и параметри, чрез които се обясняват различията между отделните езици. Такъв пример е параметърът за позицията на опората (Head Position Parameter) (Radford 2009: 25). Този параметър улавя междуезиковите разлики по отношение на това дали опорите (напр. глагол или предлог) предхождат или следват своите комплементи. Езици като английски, български и френски типично поставят опората в началото на синтактичната група/фраза, т.е. позиция предходна на комплемента (*head-initial languages*), докато езици като японски и корейски образуват фрази с опори в позиция следходна на комплемента (*head-final languages*). Този контраст може да се илюстрира чрез българската предложна фраза *в къщата*, в която опората предхожда своя комплемент, за разлика от японската конструкция *ie no naka* („къщата вътре в“), в която опората следва

номиналния елемент. Други примери за параметри са Параметър на к-движението (*Wh-Movement Parameter*), който „определя дали въпросителните думи и фрази се придвижват в началната позиция на цялостната въпросителна структура, която ги съдържа“ (Radford 2009: 24); V2 (*Verb-Second*) параметърът, който определя дали финитният глагол трябва да заема втора позиция в изречението; както и *Object Drop Parameter*, който се отнася до въпроса дали допълненията могат да бъдат изпускани, когато се подразбират от самия контекст (Rizzi 1986).

След очертаването на основните принципи на универсалната граматика, фокусът се измества към въпроса за структурния статус на наречията. Главата разглежда теорията за фразовата структура и развитието на X'-теорията, като подчертава как адюнкцията традиционно се използва за обяснение на привидната гъвкавост при позиционирането на наречията. Следва по-задълбочено обсъждане на ролята на спецификаторите, което полага основата за по-ограничени и йерархично организирани подходи към разпределението на наречията. Надграждайки върху тези постановки, главата разглежда основните предложения относно лицензирането и движението на наречията, като специално внимание се отделя на трудовете на Чинкуе (1999) и Алексиаду (1997), които защитават идеята за структурирана и универсална йерархия на адвербиалните позиции. Освен това се разглежда разграничението между силни, слаби и клитични наречия (*strong, weak, and clitic adverbs*) и тяхното синтактично поведение (Cardinaletti and Starke 1994; Abeillé and Godard 2001).

Настоящата глава си поставя две взаимосвързани цели. От една страна, тя има за задача да направи преглед на основните теоретични подходи към класификацията и позиционирането на наречията, а от друга – да оцени доколко тези модели успяват да обяснят различията между езиците, със специален акцент върху българския и английския език. Чрез обединяване на по-ранни и по-съвременни изследвания, систематизиране на различните класификации и разглеждане на наречията в рамките на ясно дефинирана синтактична структура, главата цели да допринесе за по-задълбочено разбиране на ролята на наречията във фразовата и изреченската организация. Изложението същевременно подготвя

основата за основната цел на дисертационния труд, а именно сравнителен анализ на дистрибуцията на наречията, основан на картографския модел на Чинкуе (1999). В обобщение, главата защитава разбирането, че позиционирането на наречията се подчинява на по-строги структурни ограничения и йерархични принципи, като по този начин се поставя теоретичната основа за възприетата в дисертационния труд аналитична рамка.

ГЛАВА IV УТОЧНЯВАНЕ НА ТЕОРЕТИЧНАТА РАМКА

Както бе споменато и в предишната глава, анализът на позиционирането и поведението на наречията е довел до оформянето на две водещи теоретични направления – картографския подход (Alexiadou 1997; Cinque 1999; Rizzi 1997) и семантично-ориентирания подход (Jackendoff 1972; Ernst 2004). Настоящата глава предлага детайлен критичен анализ на тези два подхода. В нея се разглеждат техните основни принципи и се обсъждат примери, които илюстрират начина, по който всяка от двете теоретични рамки интерпретира изреченската структура и значението.

Главата започва с представяне на основните принципи на двата теоретични подхода. Семантично-ориентираният подход поставя акцент върху семантичните взаимодействия между наречията и останалите конституенти в изречението и допуска всяко наречие да бъде присъединено към всяка проекция, при условие че са удовлетворени неговите специфични семантични изисквания. С други думи, наречията могат да се появяват навсякъде, където не се нарушава семантичната приемливост на изказването (Ernst 2020: 89). За разлика от него, картографският подход анализира типа, последователността и йерархичната организация на функционалните опори и поддържа тезата, че съществува универсален инвентар от наречия, чийто ред е строго фиксиран във всички човешки езици, въпреки че отделните езици могат да се различават по начина, по който кодират функционалното съдържание чрез конкретни морфологични средства. С други думи, „една от основните идеи на картографията е, че семантичната интерпретация на дадена изреченска структура се определя от признаци, които проектират собствени функционални проекции в синтактичната

структура“ (Sočanac 2019: 330). Следователно наречията са „индивидуално лицензирани от специализирани функционални опори, подредени в строга йерархия от Универсалната граматика“ (Ernst 2020: 89).

- 6) [*frankly* Mood-speech act [*fortunately* Mood-evaluative [*allegedly* Moodevidential [*probably* Mod-epistemic [*once* T(Past) [*then* T(Future) [*perhaps* Mood-irrealis [*necessarily* Mod-necessity [*possibly* Mod-possibility [*usually* Asp-habitual [*again* Asp-repetitive(I) [*often* Asp-frequentative [*intentionally* Mod-volitional [*quickly* Asp-celerative [*already* T(Anterior) [*no longer* Asp-terminative [*still* Asp-continuative [*always* Asp-perfect [*just* Asp-retrospective [*soon* Asp-proximative [*briefly* Asp-durative [*?characteristically* ² Asp-generic/progressive [*almost* Asp-prospective [*completely* Asp_{SgCompletive} (I) [*?everything* Asp_{PLCompletive} [*well* Voice [*fast/early* Asp-celerative (II) [*again* Asp_{repetitive}(II) [*often* Asp_{frequentative}(II) [*completely* Asp_{SgCompletive}(II)] (adapted from Cinque 1999: 106)

Йерархията на функционалните проекции предложена от Чинкуе се определя въз основа на транзитивни отношения на линейна предходност между отделните функционални категории. Това означава, че ако дадена функционална проекция А предхожда проекция В, а В предхожда проекция С, то А задължително предхожда С. По този начин относителният ред на наречията се извежда от систематични ограничения върху тяхната съвместна поява и позициониране в синтактичната структура. Въз основа на тази теоретична рамка по-долу се предлага работна хипотетична йерархия за българския език, изградена по аналогия с предложението на Чинкуе. Тя не се разглежда като директно съответствие на английската система, а като изследователска отправна точка за по-нататъшен анализ на позицията и интерпретацията на българските наречия. Тази

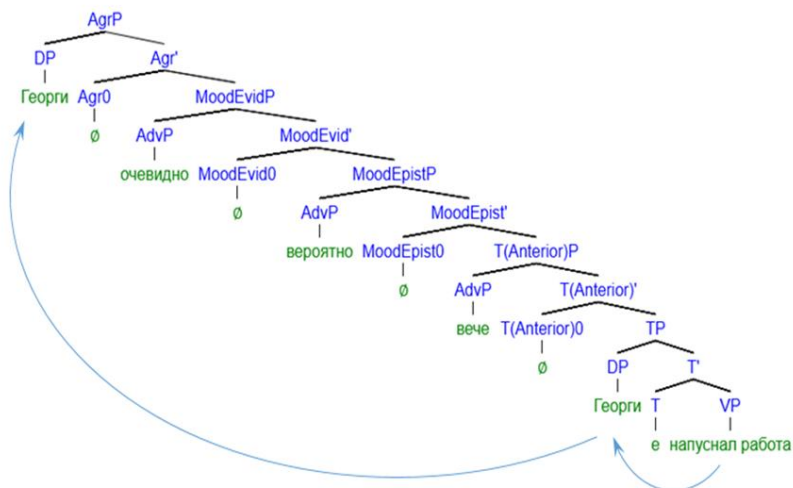
² Въпросителните знаци се използват тук, за да обозначат условната класификация на Asp_{generic/progressive} и Asp_{PLCompletive}. Техният структурен статус на този етап не е напълно изяснен и се разглежда по-подробно в Раздел 5.1.3.

работна йерархия показва, че българските наречия, подобно на английските, се подреждат в относително стабилен ред, който съответства на предложената универсална функционална структура. Това предполага, че основните йерархични зависимости се запазват и в двата езика, въпреки че в по-късни глави ще бъдат обсъдени определени отклонения и контекстуално обусловени вариации. Доказва се, че между двете системи има типологични различия, но избраната изследователска рамка позволява да се открият както общите структурни зависимости, така и да се предложи по-детайлен анализ на особеностите в позиционирането на наречията в българския език в съпоставка с английския.

- 7) [откровено MoodspeechactP [за щастие MoodevaluativeP [всъщност MoodevidentialP [вероятно ModepistemicP [веднъж T(past)P [после T(future)P [може би MoodirrealisP [неизбежно ModnecessityP [евентуално? ModpossibilityP [обикновено Asp habitualP [отново Asp repetitive(I)P [често Asp frequentative(I)P [нарочно Mod volitionalP [бързо Asp celerative(I)P [вече T(Anterior)P [вече/повече + **не** Asp terminativeP [все още Asp continuativeP [винаги Asp perfectP [тъкмо Asp retrospectiveP [скоро Asp proximativeP [за кратко Asp durativeP [същностно Asp generic/progressiveP [почти Asp prospectiveP [напълно Asp Sg Completive(I)P [напълно Asp Pl CompletiveP [добре VoiceP [бавно Asp celerative(II)P [отново Asp repetitive(II)P [многократно Asp frequentative(II)P [цялостно Asp Sg Completive(II)P

Съгласно тази йерархия българско изречение като това в пример (8) ще има синтактичната структура представена във **Фигура 2**:

- 8) *Георги очевидно вероятно вече е напуснал работа.*
**George obviously probably already has left his job.*



Фигура 2. Синтактично дърво на пример (4)

Деривацията, представена чрез дървовидна диаграма, илюстрира по опростен начин придвижването на подлога в структурата на изречението. Детерминаторната фраза (DP) Георги първоначално се въвежда във VP зоната, по-конкретно в SpecvP³, тъй като стандартно се приема, че именно тази позиция въвежда външния аргумент, респективно тематичната роля Агент в разглеждания случай. Впоследствие DP се придвижва към SpecTP с цел проверка на признаци като лице и число, необходими за съгласуване с предиката. От тази междинна позиция DP може да се придвижи и към по-висока проекция, а именно AgrP, разположена над MoodEvidP. По този начин AgrP представлява структурно най-високата налична позиция за придвижване на подлога в разглежданата конфигурация. Следва да се отбележи обаче, че придвижването на подлога в българския език не е

³ vP е функционална проекция в рамките на глаголната област, която се намира под TP и над VP. Семантично се свързва с външния аргумент, въвеждайки го в спецификаторната си позиция. По този начин глаголният комплекс репрезентира синтактично аргументната структура на предиката.

ограничено до една единствена позиция. Напротив, налични изглеждат множество междинни и по-високи позиции, чиято реализация зависи от дискурсни и интерпретативни фактори. По отношение на спомагателния глагол *е*, настоящият анализ следва виждането на Франкс (2017, глава 5), според което формата за трето лице единствено число *е* се реализира в Т. Позициите на реализиране на финитните спомагателни глаголи са разгледани по-подробно в глава 5, където е предложен ревизиран анализ на тяхното разположение във функционалната йерархия. Наречията *очевидно*, *вероятно* и *вече* в пример (8) следват очакваната картографска последователност, като принадлежат към различни функционални проекции: Mood_{Evidential}P, която изразява начина, по който говорещият представя информацията според нейния източник (*очевидно*); Mood_{Epistemic}P, която изразява степента на вероятност или сигурност на пропозицията (*вероятно*); и T(Anterior)P, която маркира предходност спрямо референтния момент (*вече*). Редът представен на Фиг. 2 отразява универсалната йерархия на позициите на наречията. Основен принцип в предложението от Чинкуе модел е на всяко наречие да съответства самостоятелна функционална проекция, която кодира съответния признак – признаците са модални, темпорални и аспектиални. Семантичните признаци на всяко отделно наречие трябва да кореспондират на признаците на проекцията, чиято спецификаторна позиция наречието заема. Смесовата интерпретация на изречението може да бъде представена по следния начин: „въз основа на наличните доказателства (*очевидно*) преценявам като възможно (*вероятно*), събитието към този момент да се е осъществило (*вече*)“. Говорещият първо изразява евиденциална оценка (*очевидно*), след което прави епистемична преценка (*вероятно*), а накрая маркира времевата предходност на събитието (*вече*). Чрез по-задълбочен теоретичен анализ на йерархията на наречията и анализа на редица примери като представения по-горе, главата демонстрира предимствата на хипотезата за позициониране на наречията в позиция Spec („location-in-Spec“).

От друга страна, Раздел 4.3 *Преоценка на седемте емпирични аргумента на Ернст* разглежда семантично-ориентирания подход, който обяснява позиционирането на наречията чрез семантични

отношения на обхват и ги разглежда като свободно адюнктирани елементи, чието разположение се определя от принципи на семантично лицензиране и интерпретативна съвместимост. В рамките на тази теория се подчертава ролята на гъвкавия семантичен обхват и на формалната система Fact–Event Object calculus. Разделът разглежда подхода предимно през призмата на различните предизвикателства, пред които е изправен, както и на факта, че „голяма част от неговия семантичен анализ все още предстои да бъде разработена в достатъчно експлицитна форма“ (Ernst 2020: 89). Въпреки описателната си адекватност, анализът в този раздел показва, че подходът среща трудности при обяснението на систематичните ограничения върху реда на наречията, наблюдавани както в английския, така и в българския език. В книгата си *The Syntax of Adjuncts* Ернст представя седем емпирични аргумента в подкрепа на своята теория на обхвата (Scope Theory), чрез които обосновава нейните предимства пред другите теоретични подходи (Ernst 2004: 95):

- А) наличие на множество позиции за предикативните наречия;
- Б) наличие на множество позиции за функционалните адюнкти;
- В) ограничения при подредбата на наречията;
- Г) различна степен на разместване (permutability) при различните видове адюнкти;
- Д) различия в способността за повторна поява (iterability) при различните видове адюнкти;
- Е) лицензиране на координирани адюнкти;
- Ж) предлагането на единно обяснение за явленията, посочени в (А)–(Е).

Разгледани в своята съвкупност, тези седем твърдения действително изглеждат като сериозно предизвикателство за всяка теория, която

приема съществуването на строго фиксирана йерархия на наречията. Една от целите на настоящата глава обаче, е да покаже, че при позадълбочен анализ, тези емпирични аргументи имат и множество слаби страни. Нещо повече, наличните емпирични данни често допускат интерпретация, която е напълно съвместима с картографския модел, а в редица случаи дори намират по-адекватно обяснение в неговите рамки, особено когато се отчитат операциите по придвижване, особеностите на информационната структура и междуезиковите съпоставки. Главата не предоставя просто опровержение на аргументите на Ернст, а има за цел да покаже, че привидната гъвкавост и вариативност в позиционирането на наречията не са непременно несъвместими с наличието на фиксирана синтактична йерархия. Напротив, много от моделите и закономерностите, описани от Ернст, намират по-икономично и теоретично по-мотивирано обяснение чрез принципите на картографския подход. Един такъв пример са случаите, в които модалните глаголи понякога предшестват оценъчните наречия (*evaluative adverbs*). Ернст признава, че съществуват ограничения върху относителния словоред на наречията, но за разлика от теорията за строго фиксирана синтактична йерархия, той обяснява тези ограничения преди всичко чрез семантични и прагматични фактори, а не чрез предварително зададени синтактични позиции. По отношение на модалните глаголи например Ернст застъпва становището, че:

А) Модалните наречия не могат да попадат в семантичния обхват на субектно-ориентираните наречия, тъй като в противен случай не би била налична събитийната структура (FEO), необходима за интерпретацията на последните.

Б) Подобно на оценъчните наречия и по същите причини, модалните наречия не могат да се появяват след отрицателната частица и след базовите позиции на аспектиалните спомагателни глаголи.

В) Модалните наречия не могат да включват в своя обхват нито оценъчни наречия, нито други модални наречия, тъй като

това би нарушило изискването техният пропозиционален аргумент (propositional object) да не представлява факт (Ernst 2004: 102).

Въпреки че на този етап теорията вече е сложна и изисква висока степен на прецизност при прилагането на правилата, ситуацията се усложнява допълнително поради привидното наличие на изключения от тези правила – а именно изречения, в които модалните глаголи предхождат оценъчните наречия. Ернст признава, че съществува обща тенденция, при която оценъчните наречия се разполагат по-високо от модалните в повърхнинния словоред и по отношение на семантичния обхват. Следователно примери като (9б) представляват изключение от типичната подредба на наречията (Ernst 2004: 103, ex. 3.32).

- 9) а) *Surprisingly*, the government will *perhaps* release the report early.

Изненадващо, правителството *може би* ще публикува доклада по-рано.

- б) *Perhaps* the government will *surprisingly* release the report early.

Може би правителството *изненадващо* ще публикува доклада по-рано.

Предложеното обяснение на това изключение е, че макар подобни интерпретации да са маркирани, самата им възможност показва, че типичната неграматичност на изречения, в които модалните наречия предхождат оценъчните, произтича от семантична аномалия. Тази аномалия се предизвиква от относителния обхват, който тези наречия обичайно са задължени да заемат, в съчетание с техните специфични семантични ограничения (Ernst 2004: 103). Картографският подход обаче предлага значително по-икономично обяснение на това явление. Освен позициите за Topic и Focus, наречията могат да заемат и трета позиция в рамките на CP областта, която е разположена по-ниско от позициите, предназначени за топиализирани, фокализирани или въпросителни елементи. Рици (2004) аргументира разграничаването

на тази позиция, която той нарича Modifier Phrase (ModifierP). Разширената структура на CP периферията, предложена от Рици (2004), може да бъде представена по следния начин:

$ForceP > TopP^* > IntP > TopP^* > FocusP > ModifierP^* > TopP^* < FinP < IP$ (Rizzi 2004: 242, пример (60)).

ModifierP позволява епистемичните наречия да се появяват в начална позиция на изречението, без това да нарушава йерархията на наречията предложена от Чинкуе. Освен това преместването (*preposing*) в тази позиция не зависи от специфичните контекстуални изисквания, които ограничават фокализираните или топиализираните наречия (Cinque 2006: 132). Следователно можем да приемем, че *perhaps/ може би* в (9b) заема позиция в ModifierP, по същия начин, както наречието *quickly/ бързо* в следния пример (Cinque 2006: 132):

10) *Quickly*, someone will make the documents vanish.

Бързо, някой ще накара документите да изчезнат.

В пример (10) наречието в начална позиция на изречението не е нито топиализирано, нито фокализирано. То се среща в контекст без предходен дискурс (*out-of-the-blue context*), проявява ефекти на релативизирана минималност (*Relativised Minimality*⁴) и е ограничено в рамките на изречението (*clause-bound*) (Cinque 2006: 132–133), подобно на *perhaps/ може би* в (9b). Макар *perhaps/ може би* първоначално да е генерирано във високата епистемична проекция (EpistemicP), неговата позиция в началото на изречението е съвместима с позиция в ModifierP. Наречието *surprisingly/ изненадващо* остава в своята канонична позиция в рамките на TP, поради което повърхнинният словоред отразява взаимодействието

⁴ Изречение като „*Quickly*, John will *probably* make the documents vanish“ е неграматично, тъй като *quickly* е преместено от своята базова позиция под *probably*. Наречие като *quickly* не може да прескочи *probably*, без да създаде ефект на релативизирана минималност.

между вътрешната за ТР йерархия и позиционирането в СР-областта, а не нарушение на йерархичната система.

Въпреки привлекателността на семантично-ориентирания подход, произтичаща от неговата концептуална икономичност по отношение на синтактичните постановки, той има ограничена способност да прави ясни и проверими предсказания. Ако наречията могат да се появяват почти навсякъде, стига това да е съвместимо със значението на изказването, става трудно да се обясни защо въпреки това се наблюдават устойчиви модели на подредба и междуетникови различия, дори в езици със сравнително свободен словоред като българския. Освен това явления като елипса, взаимодействия между клитики и наречия, натрупването на наречия (*adverb stacking*) и зависимите от позицията интерпретации не получават задоволително обяснение. Както отбелязва Чинкуе (2004), в крайна сметка теорията „не успява [...] да обясни някои ключови свойства на синтаксиса на наречията“ (2004: 684). Настоящият анализ показва, че нито един от седемте аргумента, предложени от Ernst (2004), не поставя под въпрос валидността на картографския подход, тъй като всички те могат да бъдат обяснени в рамките на картографската синтактична система.

ГЛАВА V ЙЕРАРХИЯТА НА НАРЕЧИЯТА НА ЧИНКУЕ: СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ПОЗИЦИИТЕ НА НАРЕЧИЯТА И СТРУКТУРАТА НА ИЗРЕЧЕНИЕТО В АНГЛИЙСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Докато основната цел на предходната глава е да утвърди картографския подход като най-подходящата теоретична рамка за настоящото изследване, пета глава насочва вниманието към емпиричното приложение на този подход в два типологично различни езика, а именно българския и английския. Въпреки че главата е структурирана в повече от десет подраздела, основните ѝ идеи могат да бъдат обобщени в две части. Първо, главата започва с подробно разглеждане на разграничението между високи и ниски наречия, както и на структурните позиции, които те заемат в рамките на изреченската структура във всеки от двата езика. Според Чинкуе високите наречия

са подредени в следната йерархична последователност (Cinque 1999: 106):

- 11) [*frankly* Mood_{speech act} [*fortunately* Mood_{evaluative} [*allegedly* Mood_{evidential} [*probably* Mod_{epistemic} [*once* T(Past) [*then* T(Future) [*perhaps* Mood_{irrealis} [*necessarily* Mod_{necessity} [*possibly* Mod_{possibility} [*usually* Asp_{habitual} [*again* Asp_{repetitive(1)} [*often* Asp_{frequentative(1)} [*intentionally* Mod_{volitional} [*quickly* Asp_{celerative(1)}

Пример (12) показва, че както в английския, така и в българския език прагматичните значения могат да бъдат изразени чрез високи наречия, разположени в начална позиция в изречението. Прагматичните наречия (*speech-act adverbs*) изразяват отношението на говорещия към изказването. В същото време наречието *вероятно/probably* функционира като епистемично наречие, което изразява оценката на говорещия относно степента на вероятност на описваната ситуация.

- 12) а) *Честно казано*, Георги *вероятно* е завършил доклада вчера.
б) *Honestly*, Georgi *probably* finished the report yesterday.

Междуетиковият паралел в (12) предоставя емпирична подкрепа за предположението, че и в двата езика съществува обща висока функционална област, чиито езиковоспецифични реализации се разглеждат в следващите раздели. Нещо повече, когато съвместната употреба на наречия е граматически допустима, както английският, така и българският език демонстрират предпочитание епистемичните наречия да заемат по-висока позиция от ниските аспектиални наречия:

- 13) а) Тя *вероятно вече* знае това.
б) She *probably already* knows this.

Според Чинкуе относителният ред на ниските наречия също се определя от строго фиксирана йерархия. Въз основа на богат междуетиков емпиричен материал той сравнява двойки ниски наречия в редица езици и илюстрира, че аспектиалните наречия могат да се съчетават помежду си, и то следвайки определен ред, което води до

заклучението, че тяхното разпределение е относително стабилно и предсказуемо. В резултат на тези наблюдения Чинкуе предлага следната йерархия на ниските наречия (Cinque 1999: 106):

- 14) [already T(Anterior) [no longer Aspterminative [still Aspcontinuative [always Aspperfect [just Asp retrospective [soon Asp proximate [briefly Asp durative [?characteristically Asp generic/progressive [almost Asp prospective [completely AspSgCompletive (I) [?everything AspPlCompletive [well Voice [fast/early Aspcelerative(II) (process) [again Asp repetitive(II) (process) [often Asp frequentative(II) (process) [completely AspSgCompletive (II) (process) [v-VP...

Въз основа на емпиричните данни може да се допусне, че цялата функционална йерархия е налична във всяко изречение независимо от конкретния език и независимо от това дали опорите или спецификаторите на съответните функционални проекции получават явна морфологична реализация. В реалната езикова употреба обаче говорещите обикновено използват само едно или ограничен брой наречия в рамките на едно изречение поради ограниченията върху синтактичната сложност и, разбира се, ограниченията на човешката памет. Следователно, макар цялата йерархия да е теоретично представена в синтактичната структура, голяма част от нейните позиции остават фонетично нереализирани. Между високите и ниските наречия също съществува позиционна разлика и тя може да се илюстрира ясно в следните примери от английския и българския език. Докато наречията на ниво изречение, като *честно казано/ frankly* и *вероятно/ probably*, заемат по-високи позиции, наречията, модифициращи вътрешните характеристики на събитието, като *вече/ already* и *напълно/ completely*, стоят в близост до глаголната група:

- 15) а) *Честно казано*, Георги *вероятно вече напълно* е приключил доклада.
 б) *Frankly*, Georgi has *probably already completely* finished the report.

В раздел 5.1.1. *Позицията на високите наречия в английския и българския език* се разглежда начина, по който високите наречия се реализират в английския и българския език. Разделът включва множество примери, извлечени от BNC, COCA и BgNC, които показват, че когато в едно изречение съвместно се реализират две високи наречия, техният линеен ред не е случаен, а следва последователна йерархична организация.

- 16) а) Словакия, Чехия, Полша и Унгария *вероятно може би* ще прекратят в Евразоната заедно с нас и с Румъния - около 2009-2010 година.

вероятно > *може би*

- б) And it is *probably perhaps* the worst mistake we have ever made.

probably > *perhaps*

- в) *Всъщност вероятно* ще трябва да мине много време преди да я реабилитират.

всъщност > *вероятно*

- г) I *actually* would *probably* put forward the opposite opinion.

actually > *probably*

- д) Младата жена не разбра какво трябва да поръча и в какво количество, но *за щастие очевидно* модистката знаеше много добре.

за щастие > *очевидно*

- е) Some of those people *fortunately apparently* were able to be safe and are coming out now.

fortunately > *apparently*

- ж) Валя седна близо до литагентката, която *за щастие наистина* обядваше сама.

за щастие > *наистина*

з) *We'll unfortunately probably revisit this later.*
unfortunately > probably

и) *Аз откровено казано за щастие успях да се отърва.*
откровено казано > за щастие

й) *Honestly, regrettably, we must postpone the meeting.*
honestly > regrettably

В раздел 5.1.2. *Позицията на ниските наречия в английския и българския език* по аналогичен на представения по-горе начин, от трите корпуса са извлечени примери, съдържащи двойки наречия. Целта е да се провери дали относителният ред, предвиден от йерархията, намира потвърждение в емпиричните данни, както и да се установят евентуални различия между двата езика. Наред с това, главата обсъжда начина, по който йерархията на Чинкуе надгражда по-ранни класификации, като тези, предложени от Джакендоф (1972) и Белерт (1977), но същевременно се стреми да ги прецизира, като обръща внимание не само на конфигурации, при които универсалният ред изглежда се запазва, но и на случаи, които на пръв поглед функционират като контрапримери. Една от целите на главата е да се установи дали подобни отклонения представляват действителни контрапримери или могат да бъдат обяснени чрез други, вероятно независимо мотивирани синтактични операции в рамките на картографския модел.

В тази глава са разгледани и случаи на нееднозначност в семантичния обхват, свързани с аспектиални наречия (като *Asp_{generic/progressive}* и *Asp_{PL-Completive}*), фокусиране и вметнати (*parenthetical*) наречия, като се открояват както структурни, така и прагматични вариации. Раздел 5.1.3. *Нееднозначности в семантичния обхват и интерпретацията на наречията: Asp_{Generic/Progressive} и Asp_{PL-Completive}* коментира функционалните проекции *Asp_{Generic/Progressive}* и *Asp_{PL-Completive}* в рамките на йерархията на Чинкуе, въз основа на крослингвистични данни от английския и българския език. Мотивацията за проекцията *Asp_{PL-Completive}* произтича от факта, че в полския език при пряко допълнение в множествено число, глаголната морфология съдържа

суфикс, който изразява плурализирано или дистрибутивно комплетивно значение⁵. С други думи, съществува отделен суфикс, който сигнализира завършеността на множеството като едно цяло, за разлика от завършеността на всеки отделен елемент в рамките на това множество (Cinque 1999: 101). В английския език аргумент за необходимостта от съществуването както на AspSgCompletive, така и на AspPlCompletive, се открива в изречения, съдържащи повече от една употреба на наречието *completely*, при които всяка поява допринася със собствено интерпретативно значение. Да разгледаме пример (17), извлечен от корпуса COCA:

- 17) Antony has turned the tables *completely* and has now *completely* destroyed *all* hopes of the conspirators ever establishing themselves in Rome.

Антоний напълно е обърнал хода на събитията и сега е унищожил напълно всички надежди на участниците в заговора някога да се установят в Рим.

В първата координирана структура, наречието *completely*/ *напълно* очевидно модифицира резултативното състояние на едно-единствено събитие. Тази интерпретация е съвместима с AspSgCompletive (II) – пониската проекция, свързана с вътрешния аспект и структурата процес–резултат. Следователно първата употреба на *completely*/ *напълно* се отнася до резултативното състояние на едно телично събитие (*has turned the tables*/ обърнал е хода на събитията). От друга страна, във втората координирана структура, интерпретацията на *completely* е различна. Тук наречието не маркира единствено степента на завършеност на едно събитие, а се разпростира дистрибутивно върху множество обекти или подсъбития, изразявайки значението

⁵ В настоящото изследване използвам термина комплетивен аспект (*completive aspect*), за да обознача аспектuala стойност, при която дадено събитие се представя като доведено до своя естествен край и напълно реализирано. За разлика от перфективния аспект, който маркира цялостността на събитието като единен завършен интервал, комплетивният аспект акцентира върху пълната изчерпаност на вътрешната структура на събитието, т.е. върху факта, че всички негови фази са реализирани до край.

„изчерпателно унищожаване на всички надежди“. Този прочит се активира от квантификатора *all*, който изисква действието да обхване всеки отделен елемент от множеството. Именно този дистрибутивен прочит се свързва с проекцията $Asp_{PIComplete}$. Макар английският език да не разполага със специализирано наречие, което да може да бъде отнесено конкретно единствено към спецификатора на $Asp_{PIComplete}$, дистрибуционните факти и интерпретативните различия предоставят косвена подкрепа за твърдението на Чинкуе (1999), че подобна функционална проекция е част от универсалната йерархия. Следователно, $Asp_{PIComplete}$ е морфологично експлицитна в някои езици, но достъпна единствено чрез семантична интерпретация в други.

Подобно на английския, българският език не разполага със специализиран морфологичен суфикс, който еднозначно да кодира дистрибутивна или плурализирана комплетивност. Вместо това комплетивните значения се изразяват чрез взаимодействието между „начини на глаголното действие“ представки (*Aktionsart prefixes*) и глаголен вид (свършен вид, маркиран чрез представки като *из-*, *на-*, *про-* и др.) (Чакърова 2025: 54), време (аорист и имперфект), наречия (*напълно*, *изцяло*, *съвсем*) и квантификационни елементи (*всички*, немаркирано множествено число и др.). Българската аспектиална система е силно развита и носителите на езика проявяват висока степен на чувствителност към различните аспектиални значения, тъй като езикът е запазил исторически по-старото противопоставяне между аорист и имперфект, като същевременно е развил общославянското противопоставяне между свършен и несвършен вид (Slabakova 2001: 82). Аористът представя събитието като достигнало реална крайна точка, докато имперфектът изобразява ситуацията като протичаща, без препратка нито към нейното начало, нито към нейното завършване (Чакърова 2025: 127–128). Освен това в българския език съществува лексикално-дериационна категория, която функционира независимо от времето, но същевременно е тясно свързана с граматичния аспект. Поради тази причина българският вид обикновено се разглежда като лексикално-граматична категория, тъй като езикът разполага с развита система от словообразователни афикси за образуване на глаголи в свършен и несвършен вид (Коева

2025: 208). Освен това както свършените, така и несвършените глаголи могат да образуват аористни форми, макар че в двата случая значението е различно. Комплетивните прочити често възникват в резултат от взаимодействието между глаголи от свършен вид и модификатори като *напълно* и *изцяло*. Въпреки това богатата глаголна морфология на българския език не включва специален морфологичен показател, който да кодира дистрибутивна или плурализирана комплетивност. Не съществува отделен суфикс или флексия, който да сигнализира, че завършеността се отнася колективно към множество допълнения. Подобни значения се изразяват чрез лексикален избор, квантификатори или перифрастични средства. Когато допълнението е в множествено число, българският език допуска интерпретации, които съответстват на Asp_{Pl}Completive. В такива случаи действието се разбира не само като достигнало своя краен предел, но и като изчерпателно разпределено върху всички елементи на множеството. Например в (18) наречието *изцяло* не обозначава просто степента на завършеност на едно събитие, а се разпростира дистрибутивно върху всяко едно допълнение, което е част от множеството:

- 18) В този случай Дания ще прилага *изцяло* **всички** действащи мерки, които са приети в рамките на Европейския съюз.

В това изречение комплетивното наречие *изцяло* взаимодейства с квантификатора за множествено число *всички*. Резултатът е интерпретация, при която всяка отделна мярка се прилага докрай, в "пълнен обем". Дистрибутивната сила на изказването не се определя единствено от глагола от свършен вид. Тя възниква в резултат от взаимодействието между аспектиалните характеристики на глагола, адвербиалната модификация и квантификатора. Предложеният анализ показва, че българският модел има пълно съответствие с английския и че морфологичната маркировка не е необходимо условие за реализацията на Asp_{Pl}Completive.

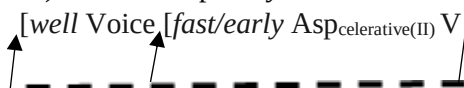
Втората основна част на главата се фокусира върху ролята на движението на глагола по отношение на интегрирането на наречията в изреченската структура, тъй като фундаментално твърдение на картографския подход е, че взаимното разположение на глагола и

наречията е резултат от движение на глагола през функционалните проекции. Поставя се акцент върху финитните (личните) лексикални глаголи, спомагателните глаголи, миналите причастия. За разлика от английския език, езици като българския разполагат с различни причастни форми за активна и пасивна употреба, тъй като изразяват залог чрез морфологични средства. По отношение на българските примери за активни минали причастия, използвани в настоящото изследване, се разглеждат единствено минало свършено деятелно причастие и минало несвършено деятелно причастие, завършващи на -л, -ла, -ло, -ли. Предлага се съществуването на три междинни проекции, означени като YR_{low} , YR_{middle} и YR_{high} , които служат за обяснение на междуезиковите асиметрии в позиционирането на спомагателните глаголи и причастията. Ключовият оригинален принос на главата и на самата дисертация се състои в разширяването на предложението на Леджуй и Ломбарди за едно единствено междинно синтактично пространство (YR), разположено между зоната, ограничена вляво от пресупонирани адвербиални негатори (срв. итал. *mica*) и вдясно от аргументите на VP (2005: 81- 82). В настоящия дисертационен труд това пространство се доразглежда като вътрешно диференцирано, тъй като анализът на английските и българските данни показва, че една-единствена проекция не е достатъчна, за да обясни всички наблюдавани словоредни различия. Поради това се въвеждат две допълнителни проекции – YR_{low} и YR_{high} , които, заедно с YR_{middle} , формират по-фина йерархична структура. Ключов принос на тази глава се състои в анализа на финитните лексикални глаголи, спомагателните глаголи и причастията (както деятелни, така и страдателни), който разкрива структурни асиметрии.

Финитните лексикални глаголи в английския език са строго ограничени. Те задължително остават вляво от най-ниската част на йерархията на наречията, по-специално от проекцията *Voice*, свързана с *well*:

19) а) I ate *well* today.

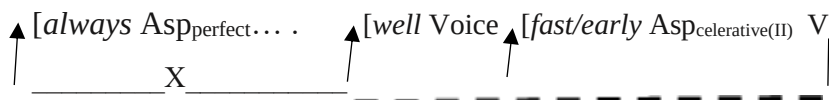
б) She woke up *early*.



В рамките на генеративната теория това ограничение се обяснява с отсъствието на явно движение на глагола вляво от наречието, в резултат на което се получават неграматични изречения:

20) а) *I eat *always* in the morning.

б) *She woke up *perhaps*.



Подобно наблюдение може да се направи и по отношение на високите наречия. Тъй като финитните лексикални глаголи в английския език задължително остават вляво от най-ниската част на йерархията, по-специално вляво от *well*, в английския език както високите, така и ниските наречия се наблюдават винаги вляво от финитните лексикални глаголи, както е илюстрирано в примерите по-долу, извлечени от BNC и COCA:

21) а) But he *never* kept his word.

б) She *almost* expected him to salute.

в) Nowadays, she *probably never* even gave him a second thought.

г) George *sometimes* goes out there when he needs to cool off.

Единственият случай, в който глаголът се наблюдава отясляво на наречието, е когато то принадлежи към Voice и Asp_{celerative(II)}:

22) а) I *always* did *well* at school.

б) They *always* came *early* to help Lee's mom and dad cook lunch.

в) The hare *still* looked *steadily* upon the dead man, and spoke again with its inward voice.

Българският език наподобява английския в това, че в нормални, неемфатични изречения финитният лексикален глагол не може да се придвижи непосредствено вдясно от *рано/early* или да заема позиция

между *бързо/fast* и *рано/early*. Въпреки това, за разлика от движението на финитния глагол в английския език, в българския език не е задължително финитните лексикални глаголи да останат вляво от ниското наречие *добре/well*. При съпоставка между английския и българския език разликата в словореда между (23) и (24) по-долу може да се интерпретира като индикация, че българският, за разлика от английския, позволява придвижване на глагола вляво от наречието:

- 23) а) Георги *винаги* [VP **nee**]
б) Георги **nee** *винаги* [VP **nee**]

- 24) а) George *always* [VP **sings**]
б) *George **sings** *always* [VP **sings**]

Докато финитният лексикален глагол в английския език задължително остава вляво от наречието *well*, финитният лексикален глагол в българския език може да продължи да се придвижва по-високо и да се появи вляво от наречия като *скоро/ soon*, *изцяло/ completely* и *често/ often*, както показват следните корпусни примери:

- 25) а) Ездата бе уморила Нимю и тя **заспа** *скоро*, но Моргана не можеше да заспи.
*The ride had tired Nimue, and she **fell asleep** *soon*, but Morgana not could sleep.
- б) Г-н Дьо Жернанд опита от всички ястия, а някои от тях **изяде** *изцяло*.
*Monsieur de Gernand tasted from all dishes, and some of them (he) **ate** *completely*.
- в) За да забравим лошата действителност **ходихме** *често* на кино.
*To forget the bad reality, we **went** *often* to cinema

Финитните лексикални глаголи в българския език обаче не могат да се издигат по-високо от позицията, непосредствено над най-високото

наречие в ниската област на херархията, а именно *вече* / *already*. В настоящия анализ тази позиция се обозначава като YP_{middle}. Следователно в главата се защитава тезата, че финитните лексикални глаголи в българския език, за разлика от тези в английския език, достигат само до позицията YP_{middle}.

[YP_{middle} V [Т *вече* [аспектуална фраза (AspP) ...]]]

Що се отнася до движението на финитния глагол спрямо високата област в йерархията на наречията, както в английския, така и в българския език финитните лексикални глаголи не могат да достигат до високата област на йерархията. Това е именно причината примери (26a) и (26b) да са неграматични.

26) а) *George sings perhaps.

б) *Георги пее може би.

Що се отнася до сложните глаголни форми, съдържащи спомагателен глагол, съществуват множество предложения относно базовата позиция на спомагателните глаголи в рамките на изречението. В традиционните генеративни анализи спомагателните глаголи се разглеждат като представители на глаголната категория, генерирани във VP и впоследствие придвижващи се към по-високи функционални позиции. По-късните теоретични модели обаче се различават от тази постановка (Pollock 1989; Rivero 1994; Harwood 2014). Независимо от възприетата теоретична позиция относно генерирането на спомагателните глаголи, едно емпирично наблюдение остава безспорно: спомагателните глаголи, както и глаголите като цяло, се придвижват през различни структурни нива на изречението. Тяхното разположение спрямо наречията предоставя убедителни доказателства за съществуването на богато артикулирана йерархия от функционални проекции. По-конкретно, фактът, че спомагателните глаголи могат да се появяват както преди, така и след определени класове наречия, показва, че те взаимодействат синтактично с проекциите на наречията. С други думи, спомагателните глаголи не се генерират в една единствена позиция, което доказва

несъстоятелността на по-ранните схващания за една синтактични позиция Aux. Освен това е възможно те да се придвижват до по-високи структурни позиции от тези, достигани от лексикалните глаголи (вж. Pollock 1989). В настоящата дисертация се предлага анализ, според който финитните спомагателни глаголи се генерират в позиция, означена като $Y_{P_{middle}}$, разделяща ниската и високата наречийна зона. Наред с това се предлага съществуването на още две позиции – $Y_{P_{low}}$ и $Y_{P_{high}}$, което представлява доразвитие на анализа на Ledgeway and Lombardi (2005). Примери от British National Corpus показват, че в английския език финитните спомагателни глаголи, които се съчетават с деятелно причастие (за удобство по-нататък наричани деятелни спомагателни глаголи), обикновено се разполагат вляво от ниските наречия:

- 27) а) We must ensure that hospitals **have** *well* thought out discharge plans for every individual.
- б) The steam **had** *almost completely* cleared now.
- в) This is because an egg that **has** *already almost* reached the womb could still be implanted after the operation.

Анализът води до заключението, че финитните деятелни спомагателни глаголи трябва да заемат позиция, по-висока от тази на ниските наречия. Допълнително наблюдение в подкрепа на представеното предложение е фактът, че тези спомагателни глаголи не могат да се разполагат между две ниски наречия, както показват следните аграматични примери:

- 28) а) * I *already* **have** *almost* finished my homework.
- б) * I *always* **have** *almost* won first place.
- в) * He *just* **has** *almost* died.

Макар че поради позицията си в $Y_{P_{middle}}$ те неизменно се разполагат вляво от ниските наречия, изречения като тези в (28) позволяват да се предположи, че деятелните спомагателни глаголи могат по избор да продължат придвижването си към по-високи позиции във високата зона на йерархията:

- 29) а) ...the physiologist carried on an operation in his sleep which *probably* **had often** occurred to his fancy when at his work...
- б) People who spend much of their time in this type of activity will *probably* **have already** built up a reputation in the area.
- в) I *personally* **have always** liked the one-hundred-per-cent aspect of life

За разлика от английския, в българския език деятелните спомагателни глаголи обикновено се разполагат вдясно от ниските наречия:

- 30) а) Аз *вече* **съм ходил** там.
*I *already* **have been** there.
- б) Той *тъкмо* **е видял** колата.
*He *just* **has seen** the car.
- в) Те *почти* **бяха прочели** книгата ти.
*They *almost* **had read** your book.

Подобна структура е невъзможна в английския език, което потвърждава заключението, че деятелните спомагателни глаголи се генерират в позицията YR_{middle} . За да се обясни синтактичната разлика между двата езика, се предлага анализ, според който деятелните спомагателни глаголи в българския език се генерират в позиция, разположена по-ниско от YR_{middle} . Тази позиция, която определям като YR_{low} , е локализирана непосредствено под $Asp_{SgCompletive(process)}$, вляво от VP. Следващите фигури илюстрират двете въведени позиции YR_{middle} и YR_{low} , заедно с ниската част на йерархията:

Миналите деятелни спомагателни глаголи обаче се характеризират с по-голяма свобода на разположение спрямо ниските наречия в сравнение със сегашните спомагателни глаголи. Примерите по-долу показва, че те могат да се реализират вляво от тях, без това да води до неграматичност.

31) а) След което **беше вече изчезнал**.

After which (he) **had already disappeared**.

б) В коридорите сражението **беше вече почти завършило**.

In the corridors, the battle **had already almost finished**.

Словоредът в (31) е възможен единствено при минали деятелни спомагателни глаголи и, макар да не представлява най-типичният словоред, той остава приемлив и засвидетелстван в употребата. Наблюдаваната синтактична вариативност между двата вида спомагателни глаголи, които се различават единствено по време, е причината да предложа, че макар както миналите, така и сегашните деятелни спомагателни глаголи в българския език да се реализират в $Y_{P_{low}}$, миналите деятелни спомагателни глаголи позволяват втора опция за движение в $Y_{P_{middle}}$, като по този начин се формират изречения като (31a) и (31б). От друга страна, сегашните деятелни спомагателни глаголи в българския език не допускат такава втора опция за движение в $Y_{P_{middle}}$, както показва неграматичността на следните примери:

32) а) *Аз **съм вече направил** своя избор.

I **have already made** my choice.

б) *Той **е почти написал** една книга.

He **has almost written** one book.

В настоящата глава се предлага интерпретация, според която възможността единствено миналите деятелни спомагателни глаголи да се реализират в $Y_{P_{middle}}$ се свързва с факта, че сегашните деятелни

спомагателни глаголи имат клитичен статус. Поради редуцираната си морфологична тежест и клитичната си реализация, те са подложени на по-строги структурни ограничения и остават фиксирани в $Y_{P_{low}}$. В допълнение, за разлика от английските деятелни спомагателни глаголи, българските не се придвижват в рамките на високата зона на йерархията. Поради това не могат да се формират изречения като следните:

- 33) а) *Аз **бях** вероятно **ходил** там.
- б) *Той **е** нарочно **ходил** там.
- в) *Тя **беше** обикновено **свършила** работа по това време.

Единственият възможен словоред с високите наречия е този, при който деятелните спомагателни глаголи се разполагат вдясно от тях, а именно в $Y_{P_{middle}}$ или $Y_{P_{low}}$. Следващите примери, извлечени от Българския национален корпус, илюстрират това наблюдение:

- 34) а) Тя *вероятно* **беше заснела** толкова много граждани, които бяха преминали.
- б) През нощта сънувах всевъзможни глупости, повечето от които, като се събудих, *за щастие* **бях вече забравил**.
- в) *Явно* **беше вече доста понапреднал** с чашите.

След като разглежда деятелните спомагателни глаголи, главата продължава с миналите деятелни причастия. Ако, както беше предложено по-горе, активните спомагателни глаголи в английския език обикновено се генерират в $Y_{P_{middle}}$ (и по избор могат да се придвижват към по-високи позиции), а миналите деятелни причастия се реализират във VP , примерът в (35) илюстрира стандартния словоред в съвременния английски език:

- 35) Failure, he **had often said** to himself, was not a part of his life.

Изречения като (36) обаче показват, че английските минали причастия могат по избор да се придвижват извън VP , до позиция вляво на ниските наречия. Според теорията на Чинкуе, те се придвижват до

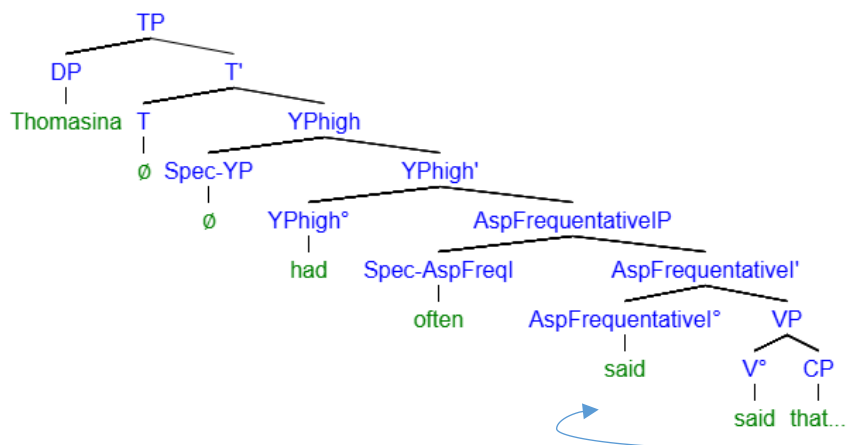
опората на съответната функционална проекция, в която наречието е спецификатор (1999: 45):

- 36) Thomasina **had said** *often* that they should play more with their dolls like any other girls.

Важно е да се отбележи, че горният пример съдържа наречие от високата зона на йерархията ($Asp_{FrequentativeI}$). При преглед на корпусите NBC и COCA с цел извличане на релевантни примери се установява, че миналите причастия в английския език не могат да се придвижват свободно в ниската зона на йерархията на наречията. Поради това в дисертацията се твърди, че ако миналите деятелни причастия се придвижват, първата им позиция на реализация е непосредствено вляво от YP_{middle} , или с други думи — в опората на $Asp_{celelative(I)}$. Това твърдение се подкрепя допълнително от неграматичността на следното изречение съдържащо ниското наречие *already*:

- 37) * The girls had **cooked** *already*.

В пример (36) деятелният спомагателен глагол заема позиция на опора в рамките на високата зона на йерархията, тъй като както вече беше обяснено, тези спомагателни глаголи могат да се придвижват свободно между опорите на високите наречия. Ако обаче миналите деятелни причастия се намират на същото ниво, това би означавало, че две различни категории заемат позиция в една и съща опора, което е невъзможно. Поради това в пример (36) деятелният спомагателен глагол трябва да се е придвижил до още по-висока позиция, която вероятно се намира вляво от най-високата проекция, която причастието може да заеме, а именно $Mood_{speechact}$. Съответно предлагам съществуването на допълнителна функционална проекция YP_{high} , която се намира отляво на най-високите наречия и служи като крайна позиция за финитните деятелни спомагателни глаголи.



Фигура 5. Опростено синтактично дърво на пример (36), илюстриращо позицията на $Y_{P_{high}}$

Миналите деятелни причастия в българския също проявяват интересно синтактично поведение. Ако деятелните спомагателни глаголи в българския се генерират непосредствено вляво от VP, в позицията $Y_{P_{low}}$, това води до йерархичната структура представена в (38) и илюстрирана с примерите в (39), които съдържат две ниски наречия:

38) [$Y_{P_{high}}$ [*high adverbs* [$Y_{P_{middle}}$ [*low adverbs* [$Y_{P_{low}}$ [vP [$VP \dots$]]]]]]]

39) а) Виждаш ли, слънцето *почти е* **заязляло**.

б) Те *винаги са* **имали** прекрасни системи за превод.

Тъй като сегашният деятелен спомагателен глагол в българския се реализира в $Y_{P_{low}}$ и не може да бъде реализиран в $Y_{P_{middle}}$ (за разлика от миналия деятелен спомагателен глагол в българския), той винаги трябва да се намира вдясно от ниските наречия, откъдето произтича неграматичността на (40):

40) * Тя *е изцяло изяла* обяда си.

Както вече беше отбелязано, причината за това е, че сегашният деятелен спомагателен глагол е клитика и поради прозодични причини трябва да остане в непосредствена близост до причастието. Поради своя клитичен характер, сегашният деятелен спомагателен глагол образува сложна глаголна единица с причастието и двете образуват неразделно цяло, което не може да се разкъса от вмъкването на наречие или друг пълнозначен елемент. Примери като (41) обаче показват, че когато деятелното минало причастие и сегашният спомагателен глагол се намират един до друг, изречението може да бъде граматично:

41) Рано беше още, както **съм казал** вече.

Може да се предположи, че в (41), причастието се е преместило от VP и заедно с клитичния спомагателен глагол се е сляло в $Y P_{low}$, като по този начин двата елемента формират „комплексна опора“⁶, която в морфологията се интерпретира като морфологична реализация на перфекта, т.е. като единна морфологична единица (Ницолова 2008).

42) Тя *вече е разбрала* напълно.

Въз основа на горните примери можем да заключим, че това е възможно, тъй като деятелното причастие се придвижва заедно със сегашния деятелен спомагателен глагол. В противен случай, сегашният деятелен спомагателен глагол остава в $Y P_{low}$ и не се издига по-високо.

По отношение на миналите деятелни спомагателни глаголи можем да очакваме, че в българския език се реализират две най-често срещани словоредни конфигурации: една, при която миналият спомагателен глагол се намира в $Y P_{low}$, докато миналото причастие

⁶ По-нататъшното уточняване на точната структурна позиция на образуването на комплексната опора е извън обхвата на настоящата дисертация и се оставя за бъдещи изследвания.

остава във VP – (43а), и друга, при която миналият спомагателен глагол е разположен в YP_{middle}, като деятелното минало причастие отново се намира във VP – (43б):

43) а) *Почти бях изгубил* надежда.

б) *Бях почти смачкал* инстинкта си за самосъхранение.

Миналите деятелни причастия обаче могат също да се придвижат извън VP. За разлика от сегашния деятелен спомагателен глагол, миналите форми в българския език не са клитики. Те се държат като самостоятелни спомагателни глаголи и могат да заемат различни синтактични позиции в изречението. Словоредът в (44) може лесно да бъде обяснен, ако приемем, че миналият спомагателен глагол се намира в YP_{middle}, докато причастieto е разположено в опората на съответната функционална проекция.

44) Но тъй като **бях казал** *вече*, че ще мога сам, трябваше да стисна зъби и да продължа.

Тъй като българските деятелни спомагателни глаголи не се издигат до високата зона на йерархията и най-високата позиция, до която могат да достигнат, е YP_{middle}, българските деятелни минали причастия никога не могат да се намират вляво от YP_{middle}. Следователно високите наречия в българския език винаги се намират вляво от YP_{middle}, както и вляво от деятелния спомагателен глагол и деятелното минало причастие:

45) *Вероятно беше научил* за готварските хитрости с портокаловия сос.

Особено значение за анализа имат и наблюденията свързани с миналото причастие и спомагателния глагол използвани в страдателен залог (за удобство по-нататък наричани страдателно минало причастие и страдателен спомагателен глагол). Ако приемем, че английският страдателен спомагателен глагол *be*, подобно на английския деятелен спомагателен глагол *have*, се реализира в YP_{middle},

а пасивното причастие се намира във VP, каноничният словоред в английския език би бил този, илюстриран в пример (46), където се вижда, че наречия от ниската зона на йерархията, могат да се разполагат между спомагателния глагол и причастието.

46) I **was** *always* **told** never to trust a newspaper reporter.

Корпусни примери обаче показват, че същият словоред е възможен и с високи наречия, което е допълнително основание да допуснем съществуването на по-висока функционална проекция, в която спомагателният глагол може да се реализира, а именно YP_{high}.

47) The material **was** *often* **used** for dresses, blouses or even dish towels.

Възможна интерпретация на структурата на (47) е, че страдателният спомагателен глагол се намира в YP_{high}, следван от високо наречие, разположено в спецификаторната позиция на функционална проекция от по-високата зона на йерархията, а след него стои страдателното причастие, което все още се намира във VP. Това предположение се основава на факта, че английското страдателно причастие, подобно на английското деятелно причастие, не може свободно да се придвижва в ниската част на йерархията:

48) *That **was** **taken** *already*.

Следователно при движение на английските минали страдателни причастия, както и на английските минали деятелни причастия, първата позиция, която може да бъде реализирана е непосредствено вляво от YP_{middle}, тоест в опората на Asp_{celerative(I)} и наречието *quickly*.

49) The prisoner **was** **found** *quickly* and never left the jail grounds.

Следвайки анализа, предложен за деятелните причастия и спомагателни глаголи, страдателният спомагателен глагол в (49) се придвижва до или се реализира в по-високата функционална

проекция, $Y_{P_{high}}$, докато миналото причастие заема опората на функционалната проекция, в чиято спецификаторна позиция е разположено наречieto. Това предположение намира допълнителна подкрепа във факта, че две високи наречия могат да се употребяват едновременно, като едното от тях се разполага между спомагателния глагол и причастieto.

- 50) The prisoner **was again found quickly** and never left the jail ground.

Анализът на българските изречения също показва интересни закономерности. Ако приемем, както беше предложено по-рано, че българските деятелни спомагателни глаголи се пораждат в $Y_{P_{low}}$, можем да предположим, че същото важи и за страдателните спомагателни глаголи. Това предположение би дало естествено обяснение на типичния словоред, наблюдаван в българския език.

- 51) а) Радостта на българския народ, обаче *скоро е помрачена*.
б) *Отново беше изпратена* радиограма

В двата примера в (51) страдателният спомагателен глагол е разположен в опората на $Y_{P_{low}}$, като отляво на него стои съответно ниско наречие в (51а) и високо наречие в (51б), докато причастieto остава във VP. За разлика от сегашните деятелни спомагателни глаголи обаче, сегашните страдателни спомагателни глаголи могат да се придвижват вляво от ниските наречия. Всъщност в Българския национален корпус бяха открити примери както със сегашни, така и с минали страдателни спомагателни глаголи, разположени вляво от ниски наречия, което означава, че и двата типа спомагателни глаголи допускат втора реализация в $Y_{P_{middle}}$.

- 52) а) Морският бор *е винаги наведен* от вятъра, с дълъг извилист ствол, който понякога минава водоравно над скалите.
б) Първо, моят ученик се оказа непричастен в подпалването и **беше скоро освободен**.

В примерите в (52) страдателните спомагателни глаголи са разположени в YR_{middle} , следвани от наречие от ниската зона на йерархията, а след него, страдателно минало причастие, което остава във VR . Самото страдателно причастие обаче, за разлика от английското страдателно причастие, може да продължи да се придвижва над VR , към по-висока позиция, а именно към опората на ниска функционална проекция, като по този начин се образуват изречения като (53):

53) Селото **е гледано винаги** с пренебрежение от нашите високомерни политици.

Съществена разлика спрямо българските деятелни сегашни и минали причастия е фактът, че българските страдателни причастия всъщност могат да се наблюдават в позиция, разположена вляво от YR_{middle} .

54) Този човек **е спохождан често** от подобни мисли

Съществуването на изречения като представените в (54) би означавало, че страдателните спомагателни глаголи в българския език, за разлика от деятелните, могат да се движат до позицията на опора на YR_{high} , като са последвани от страдателно причастие, разположено в позицията на опора на съответната висока функционална проекция. Това наблюдение се подкрепя допълнително от факта, че в българския, както и в английския, можем да имаме две високи наречия разделени от причастieto:

55) Този човек **е (отново) спохождан често** от подобни мисли

Сравнителният анализ на английските и българските страдателни причастия и страдателни спомагателни глаголи подкрепя и разширява направените по-рано твърдения за деятелните причастия и деятелните спомагателни глаголи, като потвърждава, че и двата езика следват универсалната картографска йерархия, предложена от Чинкуе (1999), но се различават по начина, по който използват наличното синтактично пространство. Представените данни от българския и

английския език подкрепят виждането за универсална синтактична структура, при която параметричната вариация се изразява в степента на активиране на наличните функционални проекции. Главата включва цялостно йерархично представяне на адвербиалните позиции, прецизирано и допълнително доразвито с цел интегриране както на по-високите, така и на по-ниските зони.

ГЛАВА VI ПОЛИСЕМИЯ НА НАРЕЧИЯТА И ФУНКЦИОНАЛНА СТРУКТУРА НА ИЗРЕЧЕНИЕТО

Настоящата глава разглежда взаимодействието между полисемията на наречията и функционалната структура на изречението. Застъпва се хипотезата, че различните интерпретации на една и съща адвербиална форма невинаги произтичат единствено от лексикална многозначност, а могат да бъдат обусловени и от структурната позиция, семантичния обхват и информационната организация на изречението. Следователно интерпретацията се разглежда като резултат от взаимодействието между лексикалните свойства на наречието и функционалната проекция, в която то е лицензирано. Анализът се съсредоточава върху проекциите $T_{(Anterior)}$ и $Asp_{(Continuative)}$ и проверява доколко картографският подход позволява систематично свързване на различните прочити с конкретни структурни позиции.

Главата започва с представяне на класа наречия, представен от английското *already*, чието основно значение е свързано с темпорална предходност (Cinque 1999: 94). Това наречие е разположено в спецификаторната позиция на проекцията $T_{Anterior}P$, която представлява най-ниската темпорална проекция (TP) в йерархията. Чинкуе определя неговото значение като „отношение на предходност спрямо референтен момент“ (Cinque 1999: 94). Примерите от български език показват, че дори малки промени в позицията на наречието *вече* (предглаголна спрямо следглаголна позиция) водят до предвидими различия в интерпретацията, а именно между прочити, акцентиращи върху завършеността на събитието, и такива, фокусирани върху резултатното състояние:

56) а) Влакът *вече* пристигна.

б) Влакът пристигна *вече*

Двата примера илюстрирани в (56) са особено интересни, тъй като се различават както в словореда, така и в значението, което носят. В (56а) събитието се тълкува като минало събитие, чието темпорално значение се изчислява спрямо момента на говорене и което може да бъде последвано от други събития. (56а) съдържа пресупозицията, че има несъответствие с очакванията на говорещия – влакът е пристигнал по-рано от очакванията на говорещия. Разположението на наречието пред глагола изглежда е свързано със семантичен обхват над събитието, което от своя страна показва неговата завършеност. За разлика от това, (56б) изразява идея, че събитието е релевантно към момента на говорене, тоест има чисто темпорална интерпретация; то може алтернативно да бъде перифразирано като *Влакът е пристигнал вече*. В този случай *вече* не се отнася до завършеността на самото събитие с оглед очакванията на говорещия, а по-скоро до резултативното състояние на пристигане. Поради тази причина в (56б), но не и в (56а), изречението може да се тълкува така, сякаш влакът още се намира на гарата. Това може да се види още по-ясно, ако допълнително разширим изречението:

57) а) Влакът вече пристигна и замина за Бургас.

б)?? Влакът пристигна вече и замина за Бургас.

В (57а) наречието има обхват върху събитието, докато в (57б) наречието има обхват върху състоянието (или процеса), изразено чрез глагола. Поради това е напълно приемливо (57а) да бъде перифразирано по следния начин: „влакът първо пристигна и след това, когато това събитие приключи, той замина за Бургас“. Подобна интерпретация не е възможна обаче за (57б), тъй като в този случай именно наречието (а не аористът) носи резултативна интерпретация. С други думи, ако влакът все още се намира на гарата, т.е. ако процесът на пристигане е завършил, но резултативното състояние на „пристигане“ все още е актуално, той не може да е заминал за Бургас.

Друга интересна особеност на българското наречие *вече* е неговата двузначност между Asp_{Anterior} и Asp_{Terminative}. Тъй като българският език не разполага с наречие, което да бъде пряк еквивалент на английското *no longer/ вече не*, значението му обикновено се изразява чрез комбинацията от *вече* и отрицателната частица *не*, която се отнася към следващия глагол или друго наречие. Тези наблюдения са особено показателни предвид факта, че в английския език наречията *already* и *no longer* могат да се употребяват съвместно, докато в българския език се прибегва до употребата на друго наречие – *повече*, с цел избягване на повторения от типа *вече вече не*. Това явление не е неочаквано в рамките на теорията за йерархията на наречията. Според Чинкуе, макар относителните позиции на наречията да са универсално фиксирани, конкретните лексикални единици, които реализират съответните функционални позиции, както и техните семантични нюанси, могат да варират в различните езици.

Анализът на Asp_{Continuative} и наречието *still* разкрива още по-сложна картина. Както отбелязва Микаелис, английското наречие *still* притежава най-малко три различни значения, които са били обект на изследване през годините: аспектиално, адверзативно и маргинално (1993: 193). В настоящата глава тези три значения се разглеждат с цел да се установи дали и в българския език те се изразяват чрез едно и също наречие, както и да се определи позицията на съответното наречие в изречението при всяка от тези интерпретации. Резултатите показват, че както аспектиалното значение за продължаване на дадено състояние или действие, така и прочитът на маргиналност се вписват в проекцията Asp_{Continuative}, която указва, че действието или състоянието продължава да бъде валидно в определен референтен момент. За разлика от тях, адверзативното значение се свързва с отделна фокусна позиция извън нефокусираната йерархия на Чинкуе, а именно FocP. Аспектиалното *still* и маргиналното *still* демонстрират известни различия в интерпретацията в зависимост от типа глагол, с който се употребяват. Тази хипотеза се потвърждава от български примери, извлечени от Българския национален корпус. В българския език *still* може да бъде преведено като (*все*) *още* единствено при аспектиалното и маргиналното си значение. Когато се интерпретира адверзативно,

still съответства на българското (*все*) *нак*. Освен това, както в английския, така и в българския език, *still* с маргинално значение не може да функционира като наречие с обхват над цялата пропозиция.

Настоящата глава има съществено значение за цялостното изследване, тъй като показва, че функционалната архитектура на изречението не само ограничава, но и обяснява начините, по които се формират интерпретациите на наречията, което налага внимателно съпоставяне между значенията на всяко наречие и функционалното съдържание на предложените в йерархията проекции. Получените резултати подкрепят основната теза на дисертацията, а именно че наличието на детайлно разработена функционална йерархия е необходимо условие за изграждането на адекватна теория на синтаксиса и интерпретацията на наречията.

ГЛАВА VII. РАЗВИТИЕ НА ТЕОРИЯТА ЗА АДВЕРБИАЛНИЯ СИНТАКСИС: ЗАКЛЮЧЕНИЯ И БЪДЕЩИ НАПРАВЛЕНИЯ

Настоящата дисертация изследва синтактичното разпределение на наречията в английския и българския език в рамките на Картографския подход, и по-конкретно на универсалната йерархия от функционални проекции, предложена от Чинкуе (1999). Чрез сравнителен корпусно-базиран анализ изследването демонстрира, че въпреки различията в повърхностния словоред, и двата езика се подчиняват на строго организирана йерархична система от адвербиални позиции.

Получените резултати предоставят емпирична подкрепа за съществуването на универсална функционална последователност, която определя позиционирането на наречията в изречението. Анализът показва, че наречията не представляват свободно присъединени елементи, а заемат специализирани структурни позиции в рамките на изречението. Освен това изследването потвърждава, че наблюдаваните междуетикови различия се дължат предимно на особеностите на глаголното придвижване и позиционирането на спомагателните глаголи, а не на различия в самата йерархична организация на наречията.

Особено внимание в изследването е отделено на взаимодействието между синтактичната структура и семантичната интерпретация. Анализът показва, че полисемията на наречия като *вече/already* и *още/still* може да бъде обяснена чрез свързването на различните им значения с отделни функционални проекции. Този извод подкрепя основното предположение на Картографския подход, че семантичната интерпретация е тясно обвързана със синтактичната структура.

Дисертацията допринася за развитието на изследванията върху наречията, като предлага първото систематично приложение на йерархията на Чинкуе към българските наречия и първия цялостен съпоставителен анализ на английския и българския език в рамките на картографската теория. Освен това в изследването се предлагат функционалните проекции $Y_{P_{low}}$, $Y_{P_{middle}}$ и $Y_{P_{high}}$ като теоретични допълнения към съществуващия модел. Чрез тях се постига по-прецизно описание на глаголното придвижване и разпределението на спомагателните глаголи.

Резултатите от работата потвърждават, че Картографският подход притежава по-голяма обяснителна и предсказателна сила в сравнение с алтернативните модели, основани на семантичния обхват. Изследването също така затвърждава разбирането, че адвербиалният синтаксис отразява универсална и високо артикулирана функционална архитектура. Получените резултати допринасят за по-доброто разбиране на връзката между синтактичната структура, семантичната интерпретация и междуезиковите различия. Наред с това те създават основа за бъдещи изследвания върху наречията и структурата на изречението, особено по отношение на недеklarативни изречения.

БИБЛИОГРАФИЯ НА ЦИТИРАНАТА В АВТОРЕФЕРАТА ЛИТЕРАТУРА

Източници на английски език:

Abeillé, Anne and Daniele Godard. "A Class of "Lite" Adverbs in French." *Romance Syntax, Semantics and L2 Acquisition*, edited by J. Camps and C. Wiltshire, John Benjamins Publishing Company, 2001, pp. 9–25.

Alexiadou, Artemis. *Adverb Placement: A Case Study in Antisymmetric Syntax*. John Benjamins Publishing Company, 1997.

Alexiadou, Artemis. *Issues in the Syntax of Adverbs*. 1994. University of Potsdam, PhD dissertation.

Bellert, Irena. "On semantic and distributional properties of sentential adverbs." *Linguistic Inquiry* vol. 8, no. 2, pp. 337–351, 1977.

Biber et al. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Longman, 1999.

Cardinaletti, Anna, and Michal Starke. "The Typology of Structural Deficiency: On the Three Grammatical Classes." *University of Venice Working Papers in Linguistics*, vol. 4, no. 2, 1994, pp. 41–109.

Chomsky, Noam. *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press. 1965.

Chomsky, Noam. *Barriers*. MIT Press, 1986.

Chomsky, Noam. Conditions on transformations. In Stephen R. Anderson & Paul Kiparsky (eds.), *A Festschrift for Morris Halle*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1973, pp. 232 – 286.

Chomsky, Noam. On wh-movement. In Peter W. Culicover, Thomas Wasow & Adrian Akmajian (eds.), *Formal Syntax*, New York: Academic Press, 1977, pp. 71 – 132.

Chomsky, Noam. *Syntactic Structures*. De Gruyter Mouton, 1957.
<https://doi.org/10.1515/9783112316009>

Cinque, Guglielmo. "Issues in Adverbial Syntax." *Lingua*, vol. 114, no. 6, 2004, pp. 683–710.

Cinque, Guglielmo. *Adverbs and Functional Heads a Cross-Linguistic Perspective*. Oxford University Press, 1999.

Croft, William. *Explaining Language Change: An Evolutionary Approach*. Pearson Longman. 2000.

Ernst, Thomas Boyden. "The Syntax of Adverbials." *Annual Review of Linguistics*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 89–109.

<https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-011619-030334>

Ernst, Thomas Boyden. *The Syntax of Adjuncts*. Cambridge University Press, 2004

Franks, Steven. *Syntax and spell-out in Slavic*. Bloomington, 2017.

Givón, Talmy. *Syntax: A Functional-Typological Introduction*. Vol. 1. John Benjamins Publishing Company, 2001.

<https://doi.org/10.1075/z.syn1>

Haider, Hubert. "Adverb placement - convergence of structure and licensing." *Theoretical Linguistics*, vol. 26, no. 1–2, 2000, pp. 95 – 134.

<https://doi.org/10.1515/thli.2000.26.1-2.95>

Hengeveld, Kees. "Adverbs in Functional Grammar." *Toward a Functional Lexicology: Papers in Honor of L. Martín Mingorance / Hacia una lexicología funcional*, edited by Gerd Wotjak, Frankfurt: Peter Lang, 1997, pp. 121–136. ISBN 9783631323366.

Hengeveld, Kees. *Non-verbal predication: Theory, typology, diachrony*. Mouton de Gruyter, 1992.

Himmelman, Nikolaus P., and Eva F. Schultze-Berndt. "Issues in the Syntax and Semantics of Participant-Oriented Adjuncts: An Introduction." *Secondary Predication and Adverbial Modification: The Typology of Depictives*, edited by Nikolaus P. Himmelman and Eva F. Schultze-Berndt, Oxford University Press, 2005, pp. 1–67.

Huddleston, Rodney, and Geoffrey K. Pullum. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press, 2002.

Jackendoff, Ray. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. MIT Press, 1972.

Kayne, Richard S. *Parameters and Universals*. Oxford University Press, 2000.

Koeva, Svetla. "Bulgarian Aspect in the Context of the Theories of Aspect." *Language. Theory. Interpretation. Jubilee Volume in Honour of Prof. Dr. Stefana Dimitrova*. Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2025, pp. 204–219. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17981357>

Krapova, Iliyana. 'Complementizers and particles inside and outside of the left periphery: The case of Bulgarian revisited'. *Clausal Complementation in South Slavic*, edited by Björn Wiemer and Barbara

Sonnenhauser, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2021, pp. 211-269. <https://doi.org/10.1515/9783110725858-004>

Lakoff, George. *Women, fire and dangerous things*. University of Chicago Press. 1987.

Langacker, Ronald W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press, 2008.

Ledgeway, Adam, and Alessandra Lombardi. “Verb Movement, Adverbs and Clitic Positions in Romance.” *Probus*, vol. 17, no. 1, 2005, pp. 79–113. Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/prbs.2005.17.1.79>

Michaelis, Laura A. “‘Continuity’ within Three Scalar Models: The Polysemy of Adverbial Still.” *Journal of Semantics*, vol. 10, no. 3, 1993, pp. 193–237. Oxford University Press.

Pană-Dindelegan, Gabriela. *Sintaxa limbii române. Partea I: Sintaxa grupului verbal*. Tipografia Universității din București, 1976.

Pană-Dindelegan, Gabriela. *Sintaxa transformățională a grupului verbal în limba română*. Editura Academiei, 1974.

Quirk, Randolph; Greenbaum, Sidney; Leech, Geoffrey and Svartvik, Jan. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman. 1985.

Radford, Andrew. *An Introduction to English Sentence Structure*. Cambridge University Press, 2009.

Ramat, Paolo, and Davide Ricca. “Prototypical Adverbs: On the Scalarity/Radiality of the Notion of Adverb.” *Rivista di Linguistica*, vol. 6, 1994, pp. 289–326.

Rizzi, Luigi. “Null Objects in Italian and the Theory of pro.” *Linguistic Inquiry* 17(3): 501–557, 1986.

Rizzi, Luigi. “The Fine Structure of the Left Periphery.” *Elements of Grammar: handbook of generative syntax*, edited by Liliane Haegeman, Kluwer, 1997, pp. 281–337. https://doi.org/10.1007/978-94-011-5420-8_7

Rizzi, Luigi. *Relativized Minimality*. Cambridge, MA: MIT Press, 1990.

Schachter, Paul, and Timothy Shopen. “Parts-of-Speech Systems.” *Language Typology and Syntactic Description, Volume I: Clause Structure*, 2nd ed., edited by Timothy Shopen, Cambridge University Press, 2007, pp. 1–60.

Slabakova, Roumyana. *Telicity in the Second Language*. John Benjamins Publishing Company, 2001.

Sočanac, Tomislav. “Subjunctive Complements in Balkan Languages: Problems of Distribution.” *Balkan Syntax and (Universal) Principles of Grammar*, edited by Iliyana Krapova and Brian Joseph, De Gruyter Mouton, 2019, pp. 315–336.

<https://doi.org/10.1515/9783110375930-013>

Starke, Michal. “On the Inexistence of Specifiers and the Nature of Heads.” *Structures and Beyond: The Cartography of Syntactic Structures, Volume 3*, edited by Adriana Belletti, Oxford University Press, 2004, pp. 252–268.

.

Източници на български език:

Кръпова, Илияна. „Предговор“. В: Чомски, Ноам. *Студии за езика и философията на ума*. София: ЛИК, 2012, с. 21–70.

Чакърова, Красимира. *Категорията вид на глагола в съвременния български език*. The Paisii Hilendarski University of Plovdiv Publishing House, 2025.

Ницолова, Руселина. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Mateva, Simona. “Functional Characteristics of the Adverbs “Already” and “Still” in English and Bulgarian in Relation to Teaching.” *Annual of the Department for Language Teaching and Continuing Qualification at Sofia University “St. Kliment Ohridski”*, vol. 24, 2023, Digital Library of Sofia University, ISSN 1312-2223, pp. 145–162.

Mateva, Simona. “Adverbs and Their Integration into the Structure of English and Bulgarian Clauses.” *Research Papers of Paisii Hilendarski University of Plovdiv – Languages and Literature*, vol. 61, book 1, part B, 2023b, ISSN 0861-0029, pp. 257–274, pp. 257–274.

Mateva, Simona. “‘Low’ Adverbs in English and Bulgarian: A Crosslinguistic Analysis of Cinque’s Adverb Hierarchy.” *Doctoral Debuts 2024: Proceedings of an Academic Conference*, Plovdiv University Press, 2024, ISBN 978-619-7768-21-3 (web), ISBN 978-619-7768-27-5 (print), pp. 66–74.

Mateva, Simona. “The Adverb ‘Still’ as a ‘Low’ Adverb in English and Bulgarian.” *Research Papers of Paisii Hilendarski University of Plovdiv – Languages and Literature*, vol. 62, book 1, part B, 2024, ISSN 0861-0029, pp. 239–254.

СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1) Настоящата дисертация представлява първото изследване, посветено на приложимостта на йерархията на наречията на Гулиелмо Чинкуе към структурата на българското изречение.

2) Изследването е първият систематичен съпоставителен анализ на английския и българския език, осъществен в рамките на теоретичния модел на йерархията на наречията, предложен от Чинкуе.

3) Методологически принос на дисертацията е използването на три водещи езикови корпуса – Corpus of Contemporary American English (COCA), British National Corpus (BNC) и Българския национален корпус. Комбинирането на данни от тези корпуסי осигурява надеждна емпирична основа за междуетиковия анализ и позволява установените закономерности да бъдат разглеждани като отражение на устойчиви тенденции в английския и българския език.

4) Работата разглежда по-слабо изследвани класове наречия и интерпретативни модели в английския и българския език, по-специално по отношение на тяхното разпределение във функционалната йерархия. Наблюденията на предходни изследователи се вземат внимателно предвид в хода на анализа, като се предлагат нови обобщения с помощта на картографската рамка.

5) Изследването въвежда нови структурни проекции, $Y_{P_{low}}$, $Y_{P_{middle}}$ и $Y_{P_{high}}$, които се интегрират в йерархията на Чинкуе, с което се усъвършенства и доразвива картографската репрезентация на изречението.

6) Изследването предлага оригинални приноси и хипотези относно употребата на наречия като *still* и *already* във връзка с тяхното полисемично поведение в различни функционални позиции.